БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл.
СЕНТЯБРЬ
14
ВТОРНИК
№ 221 (8681).

Өртээ 2 көп.

ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛДЫ УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

«Көдээ ажыл-агыйны көдүрери бүгү улустуң херээ болур деп съезд санавышаан, көдээ ажыл-агыйны дүрген хөгжүдер талазы-биле партияның айыткан программазын амыдыралга чүткүлдүг-биле боттандырарынче партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларын, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилерин, үлетпүрнүң ажылдакчыларын кыйгырып тур» деп СЭКП ТК-ның Отчет илеткелиниң талазы-биле партияның XXIV съездизиниң Резолюциязында айыткан. Съездиниң ол айтышкынын болгаш тоску беш чылдың көдээ ажыл-агый талазы-биле салган сорулгаларын күүседиринге күстүң шиитпирлиг хүннери бурунгаар базымны кылыр.

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларында дүжүттү чидириг чокка, кыска хуусаада ажаап алыры база малга быжыг чем-суурну тургузары дээш күжениишкинниг ажылдар чоруп турар. Көдээ ажыл-агый чылының чедиишкинниг доостуру күскү ажылдарны план ёзугаар, шалыпкын чорударындан, аңаа күштү таарыштыр тургузарындан, дээштиг болгаш утка-шынарлыг политмассалыг ажылдан, социалистиг чарышты үре-түңнелдиг организастаарындан улуу-биле хамааржыр апаар. Ол бүгү болза хову турлагларында ажыл-ишчилерниң ортузунга организакчы болгаш башкарыкчы ажылды улам күштелдирерин партия организацияларындан негеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның бо чугула кампанияларын эгелээриниң мурнунда-ла хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда партия организациялары ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти органнары-биле ховуларның ажыл-ишчилериниң ортузунга чорудар бүгү ажыл-херектиң планын бодамчалыы-биле кылгаш, ону ам бо хүннерде күжениишкинниг боттандырып турар.

«Тиилелге», «Межегей» совхозтарның парткомнары дирекция черлери-биле кады ховуларның ажыл-ишчилериниң ажылдаарынга, дыштанырынга эргежок чугула таарымчалыг байдалды тургузарынче улуг кичээнгейни салган. Оларда нийти чурттаар черни, столоваяларны, чунар-бажыңнарны, кызыл-булуңнарны тургускан, көскү агитацияны дээштиг, утка-шынарлыг кылдыр дерип кылган. Эрткен чылдарның дуржулгазын өөренип көргеш, бригадаларда партия бөлүктерин тургускан, оларга ажыл-херекти организастап башкарары-биле партком кежигүннерин быжыглаан. Даандырган ажыл-херек дээш харысалганы бедик-биле медерелип билиринге тараажыларны кижизидеринче улуг кичээнгейни салган. Хову-трактор бригадаларында улусчу контрольдуң постуларын тургускан. Бригадалар, агрегаттар, тараажылар ортузунга социалистиг чарышты баш удур ажылдап кылган негелделер ёзугаар организастап, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларга хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин калбаа-биле ажыглап турар. Ынчангаш бо ажыл-агыйларда мал чемнерин белеткээриниң болгаш дүжүт ажаалдазының темпизи бедик боор турар. «Тиилелге» совхоз сентябрь 10-да нийтизиниң малынга сиген белеткээр планын бүрүн күүседип апкан.

Кайда-ла партия организациялары ажыл-херекти билдилиг башкарып, ховуларда ажыл-ишчилерниң күжүн чөп организастап, оларның дугайында доктаамал сагыш салып турар болдур, оларда көдээ ажыл-агыйның бо чугула кампанияларын чедиишкинниг чорудуп турарының үстүнде чижектер бадыткап турар-дыр. Каа-Хем районга мал чемин белеткээр планын эң баштай күүсеткен «Тиилелге» колхозта база Бии-Хемде «Саян» совхозта, Бай-Тайгада «Тээли» совхозта, Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозта болгаш өске-даа ажыл-агыйларда партия организациялары бо хүннерде чогум-на ынчаар ажылдап, массаның ёзулуг дайынчы организакчылары боор турар.

Көдээ ажыл-агыйны көдүреринге эң чугула роль көдээ районнарның партия организацияларынга, совет болгаш чер ажылының органнарынга, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга онаажыр деп СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтышкынын четпес күүседип турарының фактылары база бар. Маңаа чижек кылдыр — «Кара-Хаак», «Тес-Хем» совхозтарның болгаш «Торе-Хөл» колхозтуң парткомнарын болгаш ол ажыл-агыйларның удуртукчуларын хамаарыштырып болур. Бо ажыл-агыйларда малга чем белеткээр ажыл шоолуг чер албаан. А «Кара-Хаак» биле «Тес-Хем» совхозтарда малга чем белеткелиниң чоруп турарының дугайында айтырыгларны СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң база партияның Тес-Хем райкомунуң бюроларынга чугаалашкан соонда безин оларда байдал ындыг кончуг экиживээн. Ол ажыл-агыйлар сентябрь 6-га чедир планын дөңгүп-ле бирээзи 19 өскези 41 хуу чедирген.

Мында кол-ла четпес чүүл болза, бар аргаларны, кижилерниң күжүн болгаш машина-техниканы четче ажыглавайн, хову-шөлдерниң ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг, үре-түңнелдиг кылдыр организастап шыдавайн турары болур. Чижээ, «Кара-Хаак» совхозтуң директору эш Ахаянов ажыл-иштиң кончуг бачым үезинде партия организациязы-биле-даа сүмелешпейн, бөлүк ажылчыннар эвилелден алгаш, Кара-хемче бөрүлер аглаар кижи мен дээш чоруп турган таварылгалар бар. Бо хүннерде малга чемнер белеткээринден, дүжүт ажаалдазындан харысалгалыг чугула сорулга чок деп чүвени ол коммунист удуртукчунуң медерелп билбейн турары черле элдептиг.

Ооң аңгыда мал чемнерин белеткээрин Бай-Тайга, Өвүр районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары оожум чорудуп турар.

Күс бодунуң эргезинче бүрүн кирипкен. Сентябрьның баштайгы он хонуу доозулган. Шаг-үе даалаштырып турар. Партия организациялары боттарының күжениишкиннерин мал чемнерин дүрген доозарынче, дүжүттү чидириг чокка, кыска хуусаада ажаап ап, күрүнеге тараа садар планны күүседиринче болгаш үрезинни бүрүн уруп алырынче угландырар хүлээлгелиглер. Бо хүннерде оларның бүгү организакчы болгаш политиктиг ажылы аңаа чагырткан турар ужурлуг.

Партия организация бүрүзү көдээ ажыл-ишчилериниң өзүп турар идепкейин мергежилдиг башкарбышаан, хамыктың мурнунда хову турлагларынга оларның ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдар тургустунган бе дээрзиниң дугайында доктаамал сагыш салыр ужурлуг. Ооң-биле кады ажыл-чорудулгага контрольду күштелдирери, даандырган ажыл-херек дээш бүгү ажыл-ишчилерниң, ылаңгыя коммунистерниң харысалгазын бедидери, массаның ортузунга политмассалыг ажылды улам-на дээштиг, утка-шынарлыг кылдыр калбартыры эргежок чугула.

«Социалистиг чарышты организастаарын улам ыңай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның чоокта чаа хүлээп алган доктаалы көдээниң ажыл-ишчилерин күш-ажылчы чаа-чаа көдүрлүүшкүнче улам-на хайныктырып үндүрген. Партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары политика талазы-биле ол улуг документиниң ужур-дузазын ажылчы чоннарга калбаа-биле таныштырып, социалистиг чарышты аңаа дүүштүр организастаар болгаш ооң-биле холбашкан бүгү ажылды, чарышты калбак нептереңгей болдурар, түңнелдерин деңнештирер, дуржулганы практика кырынга катаптаар дээрзиниң дугайында ленинчи принципти барымдаалап, боттандырар херек. Ооң аңгыда маңаа материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин, шаңнал-макталды шын ажыглаары улуг ужур-дузалыг болур.

Тоску беш чылдың бирги чылында күрүнениң план чагыгларын хуусаа бетинде күүседир төлээде, көдээ ажыл-агыйның эң чугула кампаниялары — малга чемнер белеткээриниң планын дүрген доозуп база дүжүт ажаалдазын кыска хуусаада, чидириг чокка чорудуп тургаш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдээ ажыл-агый талазы-биле салган сорулгаларын боттандырарынга чаа базымны кылыр дээш бүгү күштерни мобилизастаары болгаш организакчы ажылды күштелдирери — парторганизация бүрүзүнүң эң чугула сорулгазы болур.

Малга чем белеткели

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ АЖЫЛ-ИШ

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының кол адыры мал ажылы, ында эът угланыышкынныг малды өстүрүп турар. Ынчангаш кичээнгейни семиртилгеже угландырган. Хендергеде 2000 ажыг гектар тараа болгаш мал чеми культуралар тарыттынган, ам ону ажаап алыры түлүктээн.

Малды өстүрер, ооң продукттуруун улам бедидер чугула сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээрде бир кол негелде четчир чем баазаны белеткээри болур. Ол болза бүгү нийтиниң күрүне ужур-дузалыг чугула айтырыы, бо талазы-биле чоннуң шеф дузаламчызын чер болганга организастаары күзенчиг.

Бо ажылче Улуг-Хем районнуң партия организациязы чугула сагышты салып турар. Хендергеге чоокта болган шефти чижекке айтып болур. Аңаа районнуң амыдырал хандырылгазы комбинадының, автотранспорт бүдүрүлгезиниң, почта харылзаанның, орук тудуунуң болгаш партия райкомунуң коллективтери киришкен.

Салбырның көк-сула шөлүн шефчилер ээлепкен, олар ийи хүннүң дургузунда 28 сарааттың кажаазын кылып берген. Коллектив бүрүзү организастыг ажылдаан, ылаңгыя олар Даг-Адаанга тургускан көк-суланың чээрби сараадын, Чаламага белеткээн сигенни долгандыр кажаалаан.

Ажылдың түңнелинде салбыр эргелекчизи эш С. Сотпа шефчилерге өөрээн сеткилин онзалап илереткен. Мындыг дузалажылганың ачызында салбыр бо чылын 649 тонна сиген белеткээр планын чогуур өйүнде 111,4 хуу күүседир аргалыг болганын айтып, ону моон соңгаар-даа калбартырын, шеф ажылын организастаарын күзээн.

ӨӨРҮШКҮНҮ ИЛЕРЕТКЕН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Улуг-Сайыр аксында көк-суланың үнүжү чаагай, хову корабльдери ажаап кирипкенде көөрге, шынап-ла чалгып чыткан далай сагындырар. Ол болза тарылганы агротехника чурумун ёзугаар чорутканындан, Алаштың суггат бугазын чөп ажыглааның түңнели болур. Комбайннарның чалдай кестирген тавычалары кара-ногаан оргалар кылдыр шөйлүп чоруй баргылаар.

Чадаанада колхоз, совхозтар аразының буга-сумун системазын сайзырадыр коллективи чаа тургустунган совхоз «Алдан-Маадырга» дузалажып, шеф ажылын үре-түңнелдиг организастап турар. Ол эргелелдиң коллективи чоокта чаа боттары машина-техникалыг баргаш, Оргу-Шөл бригадазының малчыннарынга 80 центнер көк-суланы аппарып сараттап берген.

Алдан-Маадыр көдээ Советтиң болгаш ол совхозтуң контора ажылдакчылары Оргу-Шөлдүң малчыннарынга база 80 центнер көк-суланы чедирген. Шефчилерниң дузалаанынга совхозтуң дирекциязы болгаш малчыннар улуг өөрүшкүнү илереткен.

Ол хүннүң шевинге нийтизи-биле 54 кижи киришкен, тракторлар болгаш автомашиналар үзүктел чокка ажылдап турган. Олар 350 центнер көк-суланы малчыннарның кыштагларында чедирген.

УДУРТУЛГАНЫҢ ЧЕТПЕЗИНДЕН

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхоз малга чемнер белеткээр ажылды үргүлчүлеп турар. Сентябрь 5-ке чедир 300 тонна сигенни, 70 тонна саванны бөлүп ажааган. Бир эвес удуртулганы экижиткен, бүдүк-бүрү белеткээринден эгелээш янзы-бүрү хемчеглерни ажыглаан болза, колхозтуң ол талазы-биле көргүзүү амгызындан ыракта бедик болур аргалыг турган.

Колхозтуң 70 гектарда олурткан кукурузазы чайгы ажаалданы кошкатканындан үнүжү багай болган. Ону ажаап алыр үезинде чидириг улуг, мажакталдыр кестирген. Ол ышкаш колхоз суурунуң чоогунда тараан 100 гектар арбай болгаш суланы хайгаарал чогундан мал чип доосkan.

Колхоз төвүнде белеткээн силос оңгарынга Ээр-Хавактан автомашинага эккеп шыгжаан силостуң аскын өй-шаанда хынамчалыг дуглаваанындан ол ирип үрелген. Мынчага оон чылдагаанын илеретпээн, буруулуг кижиге хемчег хүлээтпээн. Колхозтуң удуртукчулары ону херекке албайн турары таарышпас.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары

ЭШ ЭРИХ ХОНЕККЕРГЕ

Эргим эш Хонеккер!

Барыын Берлин дугайында дөрт таланың дугуржулгазынга ат салганынга холбаштыр Совет Эвилелиниң күжээшкиннерин ГСЧП Төп Комитединиң бедик-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединден болгаш мээң хуумда өмүнээмден чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкиним хүлээп ап көрүңер.

Чедип алдынган дугуржулга тайбың дугуушкунның политиказының, Европага тайбыңны, айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынче социалистиг чурттарның шугумунуң чигзиниг чок чедиишкини болур. Ук шугум СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш ГСЧП-ниң VIII съездизиниң шиитпирлеринде илереттинген болгай. Ук дугуржулга Европаның төвүнде байдалды экижидеринге, Барыын Берлин-биле холбаштыр чөрүлдээлерин болгаш нарыыдаашкыннарны чайладырынга баштайгы эки белеткелдерин тургузуп турар. Шаанда бо чөрүлдээлер болгаш нарыыдаашкыннар ол девискээрде политиктиг байдалды чаңгыс эвес удаа баксырадып келген болгай. Дугуржулга Европа диште тургустунган девискээр болгаш политиктиг боттуг байдалдарны барымдаалап турар. Герман Демократтыг Республиканың тускай догуннаан эргезин болгаш эрге-ажыктарын бүрүн барымдаалап турар. Дугуржулга социалистиг немец күрүнениң делегейде алдар-хүндүзүн, делегей херектеринге ооң ролюн болгаш салдарын бедидеринге дузалап турар.

Дөрт таланың дугуржулгазынга ат салган чорук европа болгаш делегей политиказының өйү келген өске-даа айтырыгларын шиитпирлээринге таарымчалыг салдарны чедирер ужурлуг деп силерниң бодалыңарга каттыжып турар бис. Акы-дугма социалистиг өске-даа чурттар-биле кады Совет Эвилели бо угланыышкынга күжениишкиннерин моон соңгаар-даа салыр.

СЭКП Төп Комитеди дайын соолгундеги делегей харылзааларының эң нарын айтырыгларының бирээзин таарыштыр шиитпирлээринге база катап тодаргай илерээни бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң сырый кады ажылдажылгазын бедик-биле үнелеп тур. Бо кады ажылдажылга социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарының, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарының эрге-ажыктарынга моон соңгаар-даа быжыгып база хөгжүүр дээрзинге СЭКП ТК быжыг бүзүрелдиг.

Коммунистиг байыр биле.

Л. БРЕЖНЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары.

МОСКВА.
1971 чылдың сентябрь 10.

Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

ЭШ ВИЛЛИ ШТОФКА

Хүндүлүг эш Дарга!

Совет чазак, Герман Демократтыг Республиканың чазаа-биле бир домей, Барыын Берлинге хамааржыр айтырыглар дугайында дөрт таланың дугуржулгазын тайбыңның таланың хандырарының болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының херээнге чугула салышкын кылдыр көрүп турар. Бо дугуржулга, Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның ГФР-биле керээлери-биле чергелештир, Европада тургустунган болгаш европа тайбыңын быжыглаарының сорулгазынга дүгжүп турар девискээр болгаш политиктиг боттуг чүүлдерни хүлээп көөрүнге үндезилеттинген делегей харылзааларының системазының боттуг кезээ болган турар ужурлуг. Дугуржулгага ат салган чорук делегейниң өйү келген айтырыгларын шиитпирлээриниң болгаш нийти-европа калбак кады ажылдажылганы эмгелээриниң угланыышкынынга моон соңгаарты базымнарга таарымчалыг баштайгы белеткелдерни тургузуп турар.

Совет Эвилели-биле сырый кады ажылдажылганы чорудуп тургаш, Барыын Берлин талазы-биле дугуржулганы чедип алырынга идепкейлиг дузалаан Герман Демократтыг Республиканың күжениишкиннерин Совет чазак бедик-биле үнелеп тур. Федеративтиг Республиканың чазаа-биле болгаш Барыын Берлинниң сенады-биле чогуур таарыштыр шиитпирлээшкиннерин кылырынга боттуг салышкынның бодунуң бот-эргелерин боттандырбышаан кииреринге белен чоруун ГДР-ниң чазааның илергейлээни улустарның тайбыңының болгаш найыралының идеалдарынга, дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының болгаш кады ажылдажылганың херээнге социалистиг немец күрүнениң хандыкшылдызының дугайын база дагын бүзүрелдиг херечилеп турар-дыр.

Бистиң күрүнелеривистиң аразында сырый акы-дугма эвилелдиң болгаш кады ажылдажылганың тургустунган харылзаалары Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң улустарының чаагай чоруунга, социалистиг дем каттыштырылгазының, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыктарынга моон соңгаар-даа хөгжүп база быжыгар дээрзинге ханы бүзүрелдиг илергейлээрин меңээ чөпшээреп көрүңер, эргим эш Штоф.

Коммунистиг байыр-биле.

А. КОСЫГИН,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.
Москва, Кремль.
1971 чылдың сентябрь 10.

Эң эки столоваяларга — ВЦСПС-тиң дипломнары

Сентябрь 10-да ВЦСПС-тиң президиуму ВЦСПС-тиң бирээзи-ле беш муң рубль акша шаңналы-биле 40 дипломун тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган. Ажылчыннарның нийтиниң чемненилгезин үлегерлиг тургусканы дээш үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорттуң, тудугнуң коллективтерин ол шаңналдар-биле чыл бүрүде шаңнаар.

ВЦСПС-тиң президиуму дипломну профэвилелдериниң республика, край болгаш область чөвүлелдериниң саналын барымдаалааш, профэвилелдериниң Төп Комитеттериниң, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң* кады кииргенин ёзугаар тыпсыр.

Акша шаңналдарны бүдүрүлгелерде нийтиниң чемненилгезин экижидеринге боттуг салышкынын киирип турар столоваялар ажылдакчыларынга, ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш албан-хаакчыларга, хөй-нийтиниң контролёрларынга, фабрика-завод, чер-чер комитеттериниң чурттаалга-амыдырал комиссияларының кежигүннеринге тыпсыр.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

УЖУДУУШКУН ДООЗУЛГАН

Автоматтыг станция «Луна-18»-тиң дузазы-биле чоруткан шинчилелдер программазы сентябрь 11-де доозулган.

Бо чылдың сентябрь 2-де ол станцияны Айже ужудар траекторияже үндүргенин билдиңгир болгай.

Автоматтыг станция «Луна-18» Айны 54 катап долганган.

Станция Ай чоогунга ужудуушкун үезинде ооң чоок-каъзын автоматтың дузаазы-биле шинчилээр болгаш Ай кырынга хонарын хандырар сорулгалыг турган.

Сентябрь 11-де ужудуушкунну оожумнадырының шимчедикчи херекселин ажылдаткан соонда, станция орбитазындан дүшкеш, Ай кырында айыткан черинче кудулап эгелээн.

Эртемге улуг сонуургалдыг боор турар даг-даштыг черниң хонарынга шилип алган турган. Ынчалза-даа хемчээшкиннерниң көргүзүп турары-биле алырга, ол нарын байдалдарда станцияның хонуушкуну таарымча чок болган.

Станция-биле харылзаа үзүлген.

Станцияның тургузуунуң болгаш ында системаларның ажылының дугайында чаа дуржулга түңнелдер алдынган. Хемчээшкиннерниң түңнелдерин ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТКАН

Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга чылдың-на дузалажып, көдээ ажыл-агый чүъктерин сөөртүрүнге бичии эвес салышкынын киирип келген. Ылаңгыя күскү дүжүт ажаап алышкынынга идепкейлиг киришкеш, мактадып турар.

Тоску беш чылдың баштайгы чылының кукурузазының ногаан массазын база тараазын сөөртүрү-биле 40 автомашинаны Каа-Хем районунче чоруткан. Ажаап алышкын эгелээр мурнунда-ла автотранспорттуң удуртукчулары колхозтар болгаш совхозтар-биле керээни чарып, чолаачыларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган.

Көдээ ажыл-агый чүъктерин сөөртүрү-биле мурнакчы чолаачыларны чоруткан. Олар бо хүннерде боттарының мурнунда салдынган хүлээлгезин багай эвес күүседип турар.

Автотранспорт бүдүрүлгезиниң дирекциязы, ында партия, профэвилел организациялары сөөлгү он хонукта социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. «Кызыл тук» совхозта Н. Быковтуң удурткан бригада 4 муң ажыг чүъкту сөөрткеш, бирги черни алган. Ийигизин — «Бүрен» совхозта И. Гаевтиң бригадазынга тывыскан. Олар 3,8 тонна чүъкту сөөрткен. Чолаачылардан бригадир Н. Быков эки ажылдааш, тиилекчи болган. Мурнакчыларга шаңналдарны тывыскан.

Автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары көдээниң ажыл-ишчилеринге хөй, ажыктыг дузаны чедирери-биле боттарының аразында социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турар.

АДАЗЫ БИЛЕ ОГЛУ

Тараажының үлүг-хуузу

Чаагай бышкан кызыл-тастың куспак-куспак тавычалары Хайыраканның делгем тараа шөлдериниң ужу-кыдыынче шөйлүп чоруткулаан. Кадыр ийни бедедир калбарган тавычаларны бастырып, комбайнның доврак-доозунун буруладыр чорудуп оргаш, Афанасий Ефимович кыдыынга чоруп орган оглун кыйгырды:

— Барабанның үреликсеп тор, ээй!

Александр комбайнын доктаадыпкаш, барабанын эде берди. Афанасий Ефимович ооң чанынга чеде бергеш, оглунуң ажылдап турарын кезек када топтап көрүп тургаш, аңаа дузалажы берген. Адашкылар үүрмек септелгени демнежип кыла шаап алгаш, ажылын уламчылап чоруптулар.

Каа-Хемниң «Ленинчи орук» колхозунуң хоочун механизатору А. Е. Никифоров оглу Александр-биле кады ам бешки күстү ынчаар уткуп турары бо-дур, а ооң мурнунда чылдарда ол та чеже дүжүттү ажаажып, чуртташтары-биле кады чүгле күскү эвес, а чылдың бүгү дургузунда тараажыны бачыдадып келир чымыштыг нийти чеже чылын кылышпаан дээр.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге чылдарында барыын фронтунуң тулчуушкун шөлдеринге немец-фашистиг эжелекчилер-биле маадырлыг тулушкаш келгеш-даа, дүүнгү артиллерист, бөгүнгү тараажы чонунуң тайбың ижинге эрестиг киржип эгелээн. Ооң күш-ажылчы стажы ам 27 чыл четкен. Ол дээрге, аңдарган, дүжүдүн ажаап алган муң-муң га тараа шөлдери, арыглаан он-он тонна үрезин, белеткээн муң-муң тонна мал чеми-дир.

Чүгле эрткен чылдың күзүнүнде Афанасий Ефимович 600, а ооң оглу Александр 540 га черниң дүжүдүн ажаап алган. Александр ачазы ышкаш, кыжын чолаачы, чазын, чайын тракторист, а күзүн комбайнер. Эрткен чылдың күзүнүнде дүжүт ажаап алышкынының үезинде адашкыларның шалыпкын ажылдап, районнуң мурнакчы комбайнерлериниң одуруунга киргенинниң дугайын бистиң солунувуска бижээн болгай.

Ол дээрге, ёзулуг күш-ажылчы маадырлыг чорук-тур. Оон аңгыда, Каа-Хемниң тараажыларынга утун салган ажылдаар эки чаңчыл нептерээн: адашкылар, алышкылар айы-биле уктуг механизаторлар болур. Ол дээрге, «Ленинчи орук» колхозта Фёдор биле Афанасий Никифоров алышкылар, а ам Афанасий Ефимовичиниң оглу Александр база оларның сөөн салгаан. А ооң-биле кожа «Коммунизмче орук» колхозта Фотей, Константин Долганов, Владимир, Петр, Михаил, Григорий Ситников алышкылар республикада алдар-сураглыг, мурнакчы комбайнерлер болуп турар.

Олар чүгле боттары ажылга мурнакчы эвес, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип, эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп, оларны боттарының соо-биле эдертип чоруп орарлар. Ооң тодаргай чижээ бо-дур: коммунист А. Е. Никифоров бригадазында партия бөлүүн эки удуртуп, кижизидилге болгаш политмассалыг ажылды дээштиг калбартып келген. Ынчангаш ооң бригадазы-даа шалыпчы ажылдап турар. Ында кижи бүрүзүнүң кылыр ажылын тодаргай хуваагаш: 5 комбайнер тавычалай кестирип, 5 комбайнер ону бастырып турар, комбайндан тараа сөөртүлгезинде 7 автомашинаны быжыглаан.

Колхоз дүжүт ажаалдазын эгелээнинден бээр 10 ажыг хонук эрткен. А тус-тус комбайнерлер аразынга калбарган социалистиг чарышка Никифоров адашкылар тиилеп үне берген. Ынчангаш «Тувинская правда» солунуң бо чылдың сентябрь 10-да үнген номеринге «Күш-ажылчы алдарның тудуу» Никифоров адашкыларга тураскаадып көдүргени таварылга эвес болгай. Ынчаарда хүнде 14 гаты бастырар норманы Александр 25, а Афанасий Ефимович 19 гектар ажырган.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазындан — Александр биле Афанасий Никифоров адашкылар Хайыраканның тараа шаңында.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Партия амыдыралы

ТУДУГ КОЛЛЕКТИВИНДЕ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

«Партия организациязы бүрүзүнге партийжи шиитпирлерни чугааланжырынга, ажылдап кылырынга болгаш боттандырып чорударынга бүгү коммунистерниң идепкейлиг киржирин хандырар, четпестерни эдериниң болгаш ажыл-херекти экижидериниң аргазы шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартса чогуур» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Резолюциязында айыткан. Маңаа бир кол рольду коммунистерни кижизидериниң школазы— партия хуралдары ойнаар ужурлуг.

Чурттуң өске черлеринде ышкаш, «Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязында ол талазы-биле ажыл бедик деңнелде тургустунган. «Ярославль хоорай партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында» СЭКП ТК-ның билдингир доктаалы аңаа дээштиг салдарны чедирген. Мында партия хуралдарын уставчы негелделерге дүүштүр доктаамал чыылдырып, партияның шиитпирлерин, партийжи амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениң өйү келген, эң чугула айтырыгларны чугаалажып, илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап келген.

Бо тудуг эргелелинде парторганизация коммунистерге болгаш кежигүн эвес ажылчыннарга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга партияның болгаш чазактың эң чугула шиитпирлерин таныштырып, оларны амыдыралга боттандырарынче угланган хемчеглерни ап келген.

Чижээ тудуг организацияларын мергежилдиг кадрлар-биле хандырар дугайында хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын коллективте канчаар күүседип турарының талазы-биле айтырыгны бо чылдың апрельде партияның ажык хуралынга чугаалажып эрткен. Ол болза тудугжу кадрларны ажылга быжыглаарынга, оларның мергежилин бедидеринге, күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдиреринге идиглиг болган. Мында чамдык тудугжулар дашчы, арматурщик, бызаңчы, маляр дээн ышкаш үш-дөрт дакпыр мергежилди өөренип, шиңгээдип алганнар.

Партия организациязы, ооң бюрозу (секретары эш А. М. Сухачев) хуралдарны кижизидилгениң ёзулуг школазы болдурар дээш оларга чугаалажыр айтырыг бүрүзүн үениң байдалынга дүүштүр шилип ап турар. Бо организацияда коммунистерниң хуралдарга идепкейи бедик болуп, оларның 80—85 хуузу аңаа олуржуп, хөй-хөйү санал-оналын берип турар. Мында коммунистер бүдүрүлгениң чугула айтырыгларын партия кежигүнү эвес ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның идепкейлиг киржилгези-биле чугаалажып, шиитпирлээри чаңчыл апарган.

Чижээ, чоокта чаа тудуг-септелге ажылдарының бирги чартын чылда түңнелдериниң болгаш ийиги чартын чылда коллективтиң сорулгаларының дугайында айтырыгны партия, ажыл-агый активиниң каттышкан хуралынга чугаалашкан. Аңаа санал берген коммунистер болгаш кежигүн эвес активтер кылдынган чамдык ажылдар-биле чергелештир кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, четпестерни чайладырының оруктарынче угландырганнар. Ылаңгыя аңаа партбюро кежигүнү мурнакчы ажылчын М. Васильева, бригадир М. Шиповаленко, дашчы В. Наволокин болгаш өске-даа эштер күш-ажылды организастап турарында четпестерни шүгүмчүлеп, ону чайладыры-биле холбашкан саналдарны администрация черинге, парторганизациязынга сүмелээн.

Коммунистерниң политиктиг өөредилгезиниң, уставчы негелделерни партия кежигүннери канчаар күүседип турарының, эрткен хуралдарга коммунистерниң кылган шүгүмчүлелдиг саналдарының күүселдезиниң, улусчу контроль бөлүүнүң, комсомол комитединиң ажылының дугайында болгаш өске-даа эң чугула айтырыгларны бо чылын партия хуралдарынга чугаалашкылаан. Маңаа оларның кижизидикчи ролюн, дээштиин бедиткениниң түңнелинде ажыл-херек дээш коммунистерниң харыысалгазы бедээн. Оларның хөй-хөйү бүдүрүлгеге мурнакчы үлегер-чижээн көргүзүп, партийжи даалгаларны төлептиг күүседип турар.

Ындыгларга партбюро кежигүннери бригадир Семен Санданны, тудугжулар Мария Васильеваны, Виктор Муравьевту болгаш коммунистер Василий Наволокинни, Ондар Отук-оолду, Донгак Чүлдүм-оолду болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Коллективте 50 ажылчын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, ол бедик ат дээш 55 кижи демисежип турар.

Бо тудуг эргелелинге партийжи организастыг ажылды эки тургузуп, партия хуралдарынга хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин билдилиг организастааны бүдүрүлге чорудулгазынга дээштиг салдарны чедирген. Найысылалда хөй-хөй өг-бүлелерге чурттаар бажыңнарны болгаш школаларны, эмнелгелерни, уруглар албан черлериниң, культураның, амыдырал хандырылга черлериниң, бүдүрүлгениң тудуглары ол коллективтиң тудугжуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының чогаадыкчы күш-ажылы, урак-шевер холдары-биле туттунуп турар. Ол бүгү болза чүгле кызылчыларның эвес, харын республиканың ажылчы чоннарының чоргааралы болу берген.

Тоску беш чылдың баштайгы чылының планныг сорулгаларын күүседир дээш тудугжулар бо хүннерде кужениишкинниг ажылдап турар. Эрткен чеди айларда коллектив бүдүрүлге планын 103,4 хуу күүсеткен, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээдип алганының түңнелинде 14 муң рубльдиң камналгазын алган.

Сөң-биле кады мында партия организацияларының талазындан кичээнгейни күштелдирери эргежок чугула айтырыглар база эвээш эвес. Ылаңгыя күш-ажылды организастап турарының деңнели чавыс, участоктарны болгаш бригадаларны тудуг материалдары-биле хандырарын үзүктелдире бээр, ынчангаш ажылчыннарның күжүн, механизмнерни четче ажыглавас таварылгалар ам-даа үргүлчүлевишаан.

Бир эвес «Социалистиг чарышты организастаарын улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр алыр болза, бо чугула ажыл-херекти чамдык участоктарда, бригадаларда эренгейлеп, ёзу барымдаалап тургускан, чарышты калбак нептеренгей, дээштиг кылдыр организастап шыдаваан. Ол ышкаш чамдык тудугжулар күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээриниң фактылары ам-даа узуткаттынмаан. Оларның аразында ийи-чаңгыс коммунистер безин бар. Парторганизация оларга хамаарыштыр шыңгыы хемчеглерни алган соонда оларның чамдыктары бүдүрүлгеге кужениишкинниг ажылдап, үлегер-чижээн көргүзүп турар апарган.

«Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязының демниг болгаш коллективтиг ажылының деңнелин база ооң дайынчы арга-шинээзин бедидеринге, коммунистерниң инициативазын калбартырынга ында партия хуралдары дээштиг салдарны чедиргенин, аңаа оларның улуг идиглиг болганын үстүнде чижектер бадыткап турар-дыр. Ынчангаш моон соңгаар партбюронуң талазындан бо айтырыгже кичээнгейни улам күштелдирип, партия хуралы бүрүзү коммунистерни кижизидериниң ёзулуг школазы болган турзун дээш улам шудургу ажылдаар ужурлуг.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

ЧЕЛЯБИНСК. Хоорайның металлургия заводунда эптеп турар сыывырган демир кылыр «250» деп стан область 1971 чылда ажыглалга киирер тудугларының бирээзи. Ол декабрь айда баштайгы продукциязын бере бээр. Ынчангаш соок дүшкүжеге чедир ону бажың-биле дуглааш, дериг-херекселдерни тургузар ужурлуг. Бо талазы-биле улуг прораб Н. А. Давыдовтуң участогунуң бригадалары чедиишкиннг ажылдап турар. Эң ылаңгыя Иван Сторкинниң бригадазы онза шылгарап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы бригада тудугда (солагай талазындан): комсомолчулар Рафаил Зарипов, Владимир Почейкин, бригадир Иван Оторкин болгаш Николай Кругдов олар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮШ-АЖЫЛ—МЕҢЭЭ ӨӨРҮШКҮ

Чуртувуста бөгүнгү чаагай амыдыралды тутчуп тура, авамның дугайын сакты бээримге, Тываның бир шинчилекчизиниң бижээн номундан одуруглар сагышка кирип келир: «...ядыы өг-бүлелерге херээжен кижи энти-мойну шылагыже, шаг-шинээ үзүлгүже ажылдаар турган».

«Мээң авамның салым-хуузу база ындыг чораан. Ажы-төлүн өстүрер дээш бүгү-ле кадыг-бергени, сагыш-бодалды бодунга чүъктээн. Алды уругларлыг чораан, а бистерни ажаап өстүрер кижи чүгле ававыс. Ачавыс бичиивисте-ле мөчээн. Ынчаарда бир хар безин четпээн турган мен. Биске хөреңги дээрге, аргажок чөгенчиг: каш борбак хой, ошкулут. Амыдырааары берге турган.

Амгы үеде төрээн черивистиң сайзыраанын кайгамчык, таныттынмас. Кайгамчык чаагай чуртталга мында тургустунган. Мен бодум каш чылдарда даг-дүгү руднигинде забойщиктеп турар мен.

Кара-Даштың эдектеринде аныяк хоорай Ак-Довурак чайынналган. Хөй каът бажыңнар, асфальтылыг кудумчулар, магазиннер, уруглар ясли-садтары, Культура бажыңы, библиотекалар, школалар дээш, чүү чок дээр!

Ылаңгыя даңгаар эртен хоорайның кудумчуларынче ажыл-ишчи ажылчын аңгы оон-моон чоргааралдыг базып үнүп турда, кижи көрүп-ле турuксаазы кээр.

Күш-ажыл меңээ өөрүшкү. Алдан хар чоокшулай бердим. Ынчалзажок, могап-шылаваан мен. Бистиң бригадавысты «кырганнар бригадазы» деп турары чөптүг чүве. Он беш кижи бис, шуптувус улгады бергилээн бис. Чижээ, Салчак Кончук удавас 60 харлаар, оон улуг назылыглар-даа бар. Ынчалза-даа, ажылга аныяктардан дудавайн турар бис. Бригадавыска коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп атты тывыскан. Ада-чурт байлыпырак болган тудум-на, чоннуң амыдырал-чуртталгазы улам экижиир дээрзин билири өөрүнчүг.

Бистиң «Тыва даг-дүгү» комбинатты ап көрээл, ында 2000 ажыг кижи ажылдап турар. Оларның 800 ажыы болза, тыва улустар, оларның аразында 300 ажыг херээженнер бар. Бо кыстарның салым-чолун мээң авамның салым-чолу-биле канчап деңнээрил. Олар эртем-билиглиг, чоргааралдыг.

Арыглал фабриказының машинизи Зоя Күжүгет бичиизинде өскүс калган. Шаандагы ышкаш болза, аңаа чүү таваржып болурул? Кижи дугайында партияның, Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында Зоя билиглиг, мергежилдиг, ажылчын апарган, хоорай Совединиң депутадынга, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнүнге соңгуткан.

Дериглелер машинизи Моңгуш Уйнукпааның кызымаккай күш-ажылын Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле үнелээн.

Ындыг чижектер ковчут хөй.

Улуг чуртталганы эртим. Хөйнү көрүп келдим. Чыл келген тудум, чуртталга улам шыдалдыг, аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг болуп турарын көргеш, кижиниң өөрүшкү-чоргааралы хайныгып келир-дир.

Х. КУНГАА,
даг-дүгү руднигинде забойщик.

МЕДПУНКТУГА ЧЭЭРБИ ЧЫЛДА

Александра Достай-ооловна Шивитмаа «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырында медпунктуга санитаркалап ажылдаандан бээр 20 чыл ажып турар. Чон каяа-даа ону хүндүлээр.

Бо үениң иштинде ол кызымаккай ажылдап, божуурубиле келген иелерни сагыш човангыр хайгаарап келген.

Александра Достай-ооловна сес уругларның иези. Оларның кижизидилгези эки. Авазы школага барып, кичээлдерге бо-ла олуржур. Ада-ие хуралдарындан черле чыда калбас. Ийи улуг оолдары Белек-Баир, Борис Кызылда ажылдап, өөренип турар. Улуг уруу Лида өңгү, Леназы сески, Толязы дөрткү класстарда эки өөренип турар.

Күш-ажылга кызымаккай, чаагай сеткилдиг бо хүндүлүг угбай херээженнерниң Бүгү-тыва хуралының киржикчизи. СЭКП Өвүр райкомунуң Хүндүлел бижии болгаш өртектиг барааннар-биле ол каш удаа шаңнадып келген. Амгы үеде район Совединиң депутады. Мындыг үлегерлиг иени, кызымаккай ажыл-ишчини өскелер дөзеп, салгаксаар.

М. ТУМАТ.

«ШЫНГА» ПАРЛААН СООНДА ХЕМЧЕГ АЛГАН

Ак-Довурак хоорайда болгаш Кызыл-Мажалык суурда кеску агитация талазы-биле чамдык четпестерни шүгүмчүлээн материал бо чылдың август 15-те үнген «Шын» солунга «Ажылды күштелдирер» деп эгениң адаанга парлаттынган.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Чадамбаның редакцияга дыңнатканы болза:

СЭКП XXIV съездизиниң үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырар хемчеглер-биле кеску агитацияны холбаштырар дээш партия райкомунуң болгаш чер-черде партия, комсомол, профэвилел организацияларының талазындан чамдык ажылдарны кылган. Ылаңгыя Кызыл-Мажалык суурну болгаш Ак-Довурак хоорайны кеску агитация-биле дерииириниң тускай хемчеглерин ажылдап кылган.

Ак-Довурак хоорайда кеску агитацияның байдалының дугайында килдистиң хуралынга чугаалашкаш, ында чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерни база тодаргай айыткан. Бо талазы-биле хүлээп алган делгереңгей доктаалды партия комитеттеринче, организацияларынче чоруткан.

АЖЫЛ-ИШЧИ ХҮННЕР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының салдары-биле Совет Тыва амгы үеде шапкын хөгжүп турар үлетпүрлүг, кедээ ажыл-агыйлыг, аграр-индустриалдыг республика апарган. Төөгү-биле алырга, тыва чоннуң лексиконунда хлеб деп сөс турбаан. Далганны бүдүрүп үндүрер дээрбелер, оон хлеб быжырар сайзыраңгай үлетпүр бүдүрүлгелер турбаан. Тывалар арбайны, тарааны согаашка соктап чип чораан. Ону колдуунда хол-биле бүдүрер, үргүлчүлелдиг аар-берге күш-ажыл турган.

Акы-дунма совет улустарның дузаламчызының ачызында Тываның аъш-чем үлетпүрү өске таланың ажыл-агыйлары ышкаш тускай хөгжүп, сайзырап, улуг курлавырларлыг үлетпүр бүдүрүлгелер апар чыдар. Эң-не онзагай чүүл—Тываның аъш-чем үлетпүрүнде чаа ажылчын аңгының тывылганы. Оларның дыка хөйү күш-ажылдың мурнакчылары — бүдүрүлгениң шолбаннары.

Чүгле бүдүрүлгениң ниити хөгжүлдезинде өскерилгелер көвей эвес, а харын ажылчын кижи бүрүзүнүң амыдырал-чуртталгазында улуг өскерлиишкиннер болган. Ажылчыннарның күш-ажылынга, онааттынган ажыл-херээнге харыысалгалыг чоруу улгаткан. Күш-ажылга коммунистиг ёзу-биле ажылдап турар ажылчыннарны хөйү-биле адап болур. Ажылчыннар чүгле бүдүрүлгениң онаалгазын ажыр күүседип турар эвес, харын аныяк ажылчыннарга нарын профессияны шиңгээдип алырынга дузалажып, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар бар.

Дыка хөй тыва ажылчыннар бүдүрүлгелерниң янзы-бүрү адырларында чаа профессиялар: кондитер, хлеб быжырыкчызы, тудуп каан далганны үлээр машинада-машинистер, ажылчыннар белеткээр мастерлер бар. Эрткен сески беш чылдың бүдүрүлге планнарын күүседиринге социалистиг чарышка улуг чедиишкиннери, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш, Кызылдың хлеб заводунуң ажылчыны эш Ноя Иргитовна Иргит «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаннаткан. Ол дээрге, бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың бөдүүн тыва херээжен кижи дугайында улуг сагыш човаашкынындыр. Ол дээрге революция мурнунда тыва херээжен кижиниң сактып бодаар аргажок күзели турган.

Ээлчег мастери, Ленин ордениниг эш Мария Алексеевна Зименина, хлеб быжырыкчызы, Күш-ажылдың Кызыл тук ордениниг Анна Сафроновна Нелюбова база хүндүткелдиг кижилери. Күш-ажылдың шолбаннары, ээлчег мастери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Анна Иосифовна Тат, хлеб быжырыкчызы Чимба Лопсаңчаповна Ооржак, далган хоюдукчузу эш Антонина Федоровна Жукова оларга аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгелериниң аныяк ажылчыннары, комсомолчулары, хоочун ажылчыннар чоргаарланып, коммунистиг ёзу-биле ажылдаарын олардан өөренип ап чоруурлар, олар ёзулуг-ла кижизидикчилер.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, тоску беш чылдың бирги чылының планын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышка Тываның аъш-чем үлетпүр эргелелиниң ажылчыннары база киржип турар. Эрткен чеди айларның сайгарылга планы 3049 муң рубль турган болза, ону 3182 муң рубльге күүсеткен, азы пландан ажыр 133 муң рубльдиң продукциязын ажыр кылган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен 1970 чылдың чеди айлары-биле деңнээрге, бо үениң иштинде 6 хуу өскен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү акша-төлевиринден 1,2 хуу өскен.

Заводтарда он ажыг янзы-бүрү дериг-херекселдерниң машиналарын эптеп тургускаш ажыглалга киирген. Элээн хөй чогаадыкчы санал-оналдарны бүдүрүлгеге ажыглалга киирген, оон ниити экономиктиг камналгазы дөрт муң рубль ажып турар. Алды айларда киирер орулгазы 136 муң рубль планныг, күүсеткени 200 муң рубль болуп турар.

Ынчалза-даа, бистиң үлетпүр бүдүрүлгелеривисте чедир кылдынмаан болгаш четпес чүүлдерни демдеглевес аргажок. Оларны дарый чайладыры хүн бүрүзүнүң чугула айтырыглары болуп турар. Эрткен чеди айларда пиво, ээртпес суксуннар бүдүрүп үндүрериниң планнарын Кызылдың пиво бүдүрер заводу чедир күүсетпээн. Ол бүдүрүлгениң ажылын экижидер дээш, заводту инженер-техниктиг кадрлар-биле быжыглаар хемчеглерни хандырар төлээде, бус ажылдап бүдүрер котёлдарның капитал септелгезин доосккан, пивонуң шынарын экижидер чаа соодулга дериг-херекселин ажыглалга киирген.

Үлетпүр бүдүрүлгелерниң экономиктиг байдалын экижидер, механизастаттынган ажылдарны шиңгээдип алыры-биле организас-техниктиг хемчеглерни эргелелдиң инженер-техниктиг ажылдакчылары ажылдап кылган.

1971—75 чылдың планнарында бүдүрүлгеге чаа технологияны ажыглаар, ылаңгыя янзы-бүрү хлеб аймаан бүдүрерде оларның шынарын экижидер янзы-бүрү дерилгелерни кылыр. Продукцияны чүдүрерде, дүжүрерде механизацияны ажыглаар, бичии деңзилиг булочкалар аймаан бүдүрерде шуушту тургускан дериг-херекселдерни болгаш улуг бүдүрүкчүлүг машиналарны ажыглалга киирери көрдүнген. А эрткен чеди айлар дургузунда продукцияны экспедицияже дамчыдар транспортерну, бүдүрүлгениң бедик бүдүрүкчүлүүн хандырар печкаларның чаартылгазын, оларның технологтуг чурумун экижидер ажылдарны кылган. Кызылдың хлеб заводун электроэнергия-биле доктаамал хандырар дээш чаа трансформаторлуг станцияны ажыглалга киирген, ол ышкаш заводту эки шынарлыг суг-биле хандырар дээш сугну чер дүвүнден алыр чаа кудукту кылып турар. А пиво бүдүрер заводта пивону шилге кудар чаа технологтуг машиналарны эптеп тургускан, ам ында шенелделер ажылдарын чорудуп турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң кол инженери.

Моңгуш Севээн-оол Сотпаевич хөй малдаа-ла 4 чыл ажып турар. Ооң көргүзүүлү чыл келген тудум бедип оралы өөрүнчүг. Бо чылын бир хойдан 2600 грамм дүктү, чүс хойдан 100 баш хураганны камгалап ап, ийи удаа тиилекчи болган.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГ

Хоюнуң кужу семис. Ам 10 тонна ажыг сигенни белеткеп алган. Ол — өске малчыннарның мурнапканы ол.

Кыштаа — Адырык даанда, белеткел ажылы доозулган.

Бодунуң кол дузалакчылары, 9-ку классчы оолдары Толя, Биктор Моңгуштар сиген кезер ажылга адазындан дудак чок ажылдааннар.

А. ДОПЧАА,
Барыын-Хемчик район.
«Барлык» совхоз.

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ РЕВОЛЮЦИЯ БОЛГАШ СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕ

2. Хөөредиглер болгаш херек кырында байдал

Эртем-техниктиг революция бурунгаарлап хөгжээн тудум капиталистиг делегейге ооң үнелээшкинин улам чөрүлдээлиг апар чыдар. Баштайгы үеде өөрүшкү-маңнайның сөстери көвүдеп турган. Бөдүүн чүдүп чугаалаарга, ол чугаа-сооттуң утказы мындыг турган. Капитализм-биле эртем-техниктиг революция бот-боттарындан чарылбас, эртем болгаш техника хөгжээн тудум «хостуг делегейге» чуртталга улам экижиир. Ындыг хевирлиг социологтуг, харында чарлал хевирлиг «чаагай амыдыралдың күрүнези», «элбекшилдиң ниитилели» дээн ышкаш сөстер шын эвес бодалдардан төрүттүнген. Амгы үеде өөрүшкүнүң сөстери эвээжээн, дүвүрээзиннер удаа-дараа боот турар. Эртем-техниктиг революция дугайында концепцияның талалакчылары ам-даа хөй боот турар болганда ооң төөгүзүнүң дугайын сайгарып көөрү артык эвес.

Ындыг концепцияларның бирээзиниң тодаргай херечизи болза, «Буллетин оф атомик сайентистске» үндүрген америк физик Элвин Вейнбергтиң чүүлү болур. Ол аңаа амгы үениң техниказы делегейниң ниитилел байдалын өскертип болур деп бижээн. Вейнбергтиң саналы-биле алырга, кандыг-даа социал айтырыгны техниканың дузаламчызы-биле шиитпирлеп болур деп турар. Техника «күш-биле боттандырар социал революцияны ажыктыг хөй-нити эволюциязынче шилчидип болур» деп ол санап турар. Ол дээрге өске буржуаз эртемденнерниң пропагандалап турары социал революция эргижирен кыраан дээр «теорияны» бадыткаарын оралдашкан бодал-дыр.

Ол хевирлиг теорияларның кандыг-даа бадыткал чок боот турарын сураглыг америк социолог Даниел Белл кончуг-ла тодаргай бадыткап көргүскен. 2000 чылда Америка кандыг апаарын тодарадыр талазы-биле чыгган америк эртемденнерниң чыыжынга 30 чыл мурнунда Нью-Йоркка боот эрткен Бүгү-делегей делгелгезиниң материалдарын чыылганнарга ол номчуп берген. Ол материалдарда 1969 чылда Америка мындыг хевирлиг болур деп бижээн: чурттаар оран-савазы хөй, улуг хоорайлар туттунар. Оларга үнүштү хөй тараан болганда агаары кончуг арыг-силиг болур. Чер кырынга чоруур транспорт эвээжээр, транспортка болгаш авиацияга озал-ондак болур чоруктар шуут узуткаттынар. 1969 чылда Америкага байдал үстүнде бижээн чүүлдерге чүгле дүүшпес эвес, шуут удурланышкак боот турарын аңаа орган кижилер эки билир болганындан, эртемденниң чугаазының соонда залга каткы чирт дүшкен.

База бир чижек. 1968 чылда Нью-Йоркка Гордон Тейлорнуң «Бүдүү частыр биологтуг бомба» деп эгелиг ному үнген. Ол аңаа бүгү мөчүлерин солуп болур кижилерни «чогаадып кылыптар» үе удавас келир, «ынчан онзагай байдалдыг улустар тыптыр» деп бижээн. «Арыг ханныг расса» дугайында нацизмниң хоралыг теориязын Гордон Тейлорнуң уламчылап турары тодаргай илдең. Фашистерниң ол теориязы кижи төрелгетенге кайы хире хораны чедиргенин төөгү утпаан.

Адак сөөлүнде чамдык буржуаз эртемденнер эртем-техниктиг революция туллдур сайзырай берген үеде кижилерниң хөй кезии ажыл кылбастаар болгаш ниитилелге азырадыр улус апаар деп бадыткалды кылырын оралдажып турарлар. Оларның бадыткалы-биле алырга, ындыг үе тургустунарга политиктиг эрге-чагырганың бажынга «онзагай салымныг» дээн кижилер турар апаар.

Оларның ол чулчуруушкунундан база-ла илип алгы дег чүве тывылбас. Ол дээрге эрге-чагыргада маажып туруп алган күрүне-монополистиг бөлүктерни камгалаар дээш кылып турар бүгү чүүлдериниң база бир илергейлээшкини-дир.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң отчёт илеткелинден монополиялар эртем, техниканың чедиишкиннерин бодунуң туруштарын быжыглаарынга, ажылчы чоннарны дарлаарын күштелдиреринге ажыглап турарлар. Ол дарлалдың хевирлери янзы-бүрү апарган деп, шыныы-биле демдеглээн.

«Индустрия соонда ниитилел» дээр теорияның үндезилекчилериниң бирээзи Даниел Белл безин Каттышкан Штаттарда социал туруш чок чоруктарның дугайын улуг дүвүрээзин-биле бадыткап бижип турар апарган. Өске Америк социолог Герман Кан Американың материалдыг байлаа көвүдээн тудум ниитилелдиң мораль болгаш угаан-бодал талазы-биле деградациязы улам илергейлеттинип орар деп бижээн.

Эртем-техниктиг депшилгениң капиталистиг ниитилелдиң эрге-ажыктары-биле чөрүлдээлерлиг боот турарын үстүнде адаанывыс социологтарның миннип бадыткап турары таварылга эвес.

Капиталистиг ниитилелдиң чөрүлдээлерин чедир билбес интеллигенцияның чамдык бөлүктери угаан-бодал болгаш мораль талазы-биле бууреашкыннарны эртем-техниктиг депшилгеже чая каап турар. Психологтар Теодор Россак, Поль Гудмен болгаш оон-даа өскелер Американың ниитилел-политиктиг амыдыралында боот турар бүгү бууреашкынны техниктиг депшилгениң хоразы деп санап, төөгүнүң бурунгаар шимчээшкинин доктаадырын, дедир тыртарын оралдажып турарлар. Ынчангаш барыын чурттарда «Хиппи» дээш оон-даа өске элдеп-зани шимчээшкиннерниң тыптып кээп турары таварылга эвес.

Техниктиг депшилге дээрге ниитилелде боот турар бууреашкыннардан аңгыланчак байдалдыг турар-ла болгай. Ол чепсек-херекселдер кымның холунда туруп турарыл деп айтырыгны кичээнгейге алыр херек. Капиталистиг ниитилелдиң үезинде эртемниң чаа ажыдыышкыннары, техниктиг депшилгениң чедиишкиннери чүгле ол ниитилелди бууреады бээр эвес, харын кижи төрелгетенге айыладыг байдалдарны тургуза бээрин төөгү бадыткаан болгай.

Амгы капитализмниң үезинде эртем-техниктиг революцияның социал түңнелдериниң кандыг боот турарының дугайында дорт болгаш шын үнелелди 1969 чылда Москвага боот эрткен коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей хуралындан кылган. Чаа ажыдыышкыннарның, техниктиг депшилгениң ачызында чедип алдынып турар национал байлактар чоннуң эрге-ажыынга эвес, шерииг чарыгдалдарынга, эвээш санныг монополияларның ирийдир байыырынга ажыглаттынып турар деп ында айыткан. Ол дээрге капиталистиг ниитилелдиң кол чөрүлдээзиниң тодаргай илергейлеттинип келгени ол.

Бедик хөгжүлделиг капиталистиг чурттарның бүгү организмин шиитпирлеттинмес чөрүлдээлер бүргей тудкан. Ол чөрүлдээлерге, ылангыя капиталга удур демиселге чоннуң калбак кезектери киржип эгелээн. Чижээлээрге, Францияда болгаш Италияда аныяктарның шимчээшкини, АКШ-та негр чоннуң хөделиишкиннери үстүнде кылган түңнелдерге маргыш чок бадыткал болур. Ол чөрүлдээлерниң түңнелинде инженер-техниктиг болгаш эртем интеллигенциязы ажылчын аңгы-биле кады буржуаз чазактарның политиказынга удур идепкейлиг демисежип эгелээни база-ла таварылга эвес.

Социалистиг ниитилелдиң үезинде ниитилел бүдүрүлгезиниң кол сорулгазы болза, бүгү ажылчы чоннарның хүн бүрүде өзүп орар негелделериниң долузу-биле хандырары болур. Ол дугайын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарындан тодаргай көрүп болур. Чаа беш чылдың кол сорулгаларының бирээзи — массалыг хереглел барааннарын бүдүрерин калбаа-биле элбедири болур деп айыткан. Чоннуң хүн бүрүдеги хереглелдериниң долу хандырылгазын чедип алгаш, бистиң чуртувус чоннуң хереглелиниң структуразын улам калбартыр айтырыгларны шиитпирлээр апаар. Ол дугайын СЭКП-ниң кол документилеринде база чугаалап турар болгай.

Экономика талазы-биле бистиң кол сорулгавыс чоннуң бүгү кезектериниң амыдырал деңнелин бедиткеш, калбак хереглел барааннарын, ылангыя үр үеде ажыглаттынар эки шынарлыг барааннар бүдүрер үлетпүрнү моон соңгаар улам хөгжүдери, садыг болгаш чоннуң амыдырал хандырылга черлериниң ажылын үндезини-биле экижидери деп санаан.

Мораль-этиктиг кавыга бистиң сорулгаларывыс партияның XXIV съездизиниң документилеринде база тодараттынган.

Бо бүгү дээрге, Советтер чуртунуң хөгжүлдезиниң бедик депшилгениң, эртем-техниктиг үе-чадаже оон шуут киргениниң тодаргай көргүзүү боот турар.

Е. АМБАРЦУМОВ.
(ПМА).

Делегей бо хүннерде

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫНДАН

ССРЭ-НИҢ ТАЙБЫҢ ЧАА ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Совет Эвилели КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур сессиязынга «Чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязының дугайында» чугаалажып көөрүн саналдааш, чаа тайбың эгелээшкинни кылган.

Ол санал делегейге калбак үнелээшкинни алганы билдингир. Барык чүк чурттарының чазактарының албан ужурунда харыылары амдыызында совет саналды «кичээнгейлиг өөренип көөрүнче» угланган боор турар. Чаа дайынның айыылдыг кыжаныышкынын узуткаарынче угланган ындыг янзылыг саналды дорту-биле хүлээп көрбес болза, хөй-ниити ону чепсеглениишкинни эндере бүдүрериниң талалакчызы-дыр деп тодаргай биле бээри база билдингир болгай. Чогум-на ооң ужурундан Барык чүкте чамдык бөлүктер дүшкүүрлүг чорукту болдурарының эрге-ажыктарын барымдаалап турар болганда совет эгелээшкинни канчап-чоор-ла оюп кааптар чоор дээш оптуг аргаларны ажыглап турар.

Бо чылдың июнь 11-де Москваның Бауман округунуң соңгукчуларының мурнунга чүве чугаалааш, чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле совет саналдар дугайында Л. И. Брежнев мынча диген: «Чепсеглениишкинни дужүрери дээш демисел — нарын херек деп чүве билдингир. Бо талазы-биле даштыкы политиканың өске-даа хөй-хөй айтырыгларынга ышкаш, империалистиг күштерниң күштүг удурланыышкынынга таваржыр апаар-дыр. Ынчалза-даа СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдүрген саналын бистер пропаганданың лозуңу эвес, а бистиң үе-чадавыста улам чедип алдынгыр боор кел чыдар политиктиг эчис сорулгаларның лозуңу кылдыр санап турар бис».

Совет күрүнениң бактаап туруп келген үезинден эгелээшле совет даштыкы политика тайбыңче чүткүлдүг боор келген. Чоокта чаа француз солун «Юманите» «тайбың болгаш чепсеглениишкинни дужүрери дээш демиселди совет даштыкы политика шаг-шаандан бээр чорудуп келген» деп бижээн. Ынчангаш совет удуртукчуларның даштыкыже аян-чорук кылыр деп турарының кол-ла сорулгазын чогум-на ындыг утка-биле үнелеп көөр херек.

Совет Эвилели чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырар дугайында санал кииреринде чепсеглениишкинни кызыгаарлаарын көрген чамдык дугуржулгаларны чарган турбуже, чепсеглениишкинни улгаттырып, сайзыраңгайжыдарының айыылдыг угланыышкынын чавырылдырар талазы-биле үндезин өскерлиишкин чок боор турарын барымдаалаан.

Совет чазактың саналы-биле алырга, бир дугаар ээлчегде ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры чугула. Чогум-на ооң ужурундан ядролуг чепсектиг беш күрүнелерниң конференциязын чыылдырар-дыр деп совет саналда айтып турар. Совет Эвилели бодунуң чаа саналынга ядролуг чепсекти ниитизи-биле дужүрериниң талазы-биле демиселин үргүлчүлевишаан, бо дугайында чамдык хемчеглерни чедип алырын оралдажып турар.

Ынчангаш бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга тааржып, ону барымдаалап турар совет санал КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур сессиязынга эң кол черни ээлээн турар ужурлуг.

«АКШ СУД САНДАЙЫНДА ОЛУРУПКАН»

АКШ-тың президентизи Никсон эрге-чагырганы холга алган дораан-на ооң чазааның ажыл-чорудулгаларының үезинде АКШ биле Латин Американың бот-боттарының аразынга харылзааларның «чаа үе-чадазы» — «деӊ эргелерниң харылзааларының болгаш кады ажылдажылганың үе-чадазы» эгелээр чүве деп мактанып чарлаан. Ынчалза-даа амгы үеде президентиниң ол бүгүдеге мактанган медеглелиниң дугайын америк пропаганда безин сактырындан ыядып турар: чүге дээрге, Никсонун республиканчы чагыргазының аас-дылы-биле херек кырында ажыл-чорудулгазының аразында дендии улуг ылгал турар. Вашингтон соңгу-америк монополияларның эрге-ажыктарының, чазый-чилби чоруун ёзугаар латин-америк чурттарны албадаарының болгаш коргудуп-сүртедириниң аргазын мурнундагызы ышкаш ажыглавышаан турар.

Өске чурттардан Американың Каттышкан Штаттарынче киирип турар барааннарга немелде 10 хуу үндүрүг өнаар дугайында Никсонуң чаңгыс талалыг шиитпиринден АКШ-тың империалистиг эчис сорулгалары сөөлгү үеде улам тодаргайы-биле көстүп турар апарган. «Долларны камгалааны ол чүве» деп сылдаг-биле үндүрген ол шиитпир латин-америк чурттарны аар согуушкунга таварыштырган. Чүге дээрге оларның даштыкы-биле садыглажыышкыны соңгу-америк рынок-биле колдуг холбашкан болгай. Ону ажыглай шаап алгаш, АКШ-тың монополиялары Латин Америка-биле садыглажыышкынга кара сагыштыг политиказын чорудуп, ук чурттарның барааннарын чиик өртек-биле садып алгаш, оларга бодунуң продукциязын дендии улуг өртек-биле берип турар. Ооң түңнелинде Рио-Грандыдан мурнуу талада турар чурттар боттарының экономиктиг хөгжүлдезинге эргежок чугула дыка хөй миллиард долларны оскунуп турар. Вашингтоннуң ап чоруткан чаа хемчеглериниң уржуундан Латин Американың чурттары дендии улуг каражага таваржып турар.

Чогум-на ооң ужурундан Вашингтоннуң ындыг үүлгедиишкининге Латин Америк дип бүгүдээзи-биле шыңгыы удурланып үнген. Даштыкыже бараан үндүрүкчүлериниң Ассоциациязының Латин-Америк федерациязы «бистиң улустарывыстың хөгжүлдези айыылдыг байдалда» таварышкан деп медеглээн. «Бистер Вашингтоннуң онаап турар чаа үндүрүүнге латин-америк барааннар таварышпазын чедип алыр ужурлуг бис» деп Мексиканың саң-хөө болгаш күрүне кредидиниң министри Уго Б. Маргайн деп демдеглээн. Перунуң даштыкы херектер министри Эдгардо Меркадо Харрин америк империализмниң холгаарлаашкынынга өйтүр шавыышкын бээри-биле Латин Американың республикаларын чаңгыс аай фронтузун тургузарынче кыйгырган. Латин Американың тускай таарыштырылга комиссиязының онза сессиязы Буэнос-Айреске боор эрткен. Аңаа ол диптиң экономиказынга хора чедирип турар АКШ-тың чаңгыс талалыг хемчеглерин буруу шаап көрген «Латин-америк манифестини» хүлээп алгаш, ында ол хемчеглерни доп-дораан күш чок болдуруп, соксадырын Вашингтондан шиитпирлии-биле негээн.

Венесуэланың «Насьональ» солуну бодунуң чүүлүнге АКШ-тың уптекчи политиказынга удур бүгү латин-америк күрүнелерниң чаңгыс демниг хөделириниң эргежок чугулазын демдеглээш, «Каттышкан Штаттар амгы үеде суд сандайында олурупкан-дыр» — деп, бижээн. АКШ биле Латин Американың аразынга чөрүлдээлерниң улам кедерээрин, делегейниң ол девискээринге америк империализмниң чаа-чаа аштырыышкыннарын президент Никсонуң чаңгыс талалыг хемчеглеринге удурланыышкынның улам күштелиишкини тодаргайы-биле көргүзүп турар.

С. ИВАНОВ,
Н. ЧИГИРЬ.
(СЭТА).

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕРИНИҢ ОРУУНГА ЧУГУЛА САНАЛ

Делегейниң дыка хөй чурттарының хөй-ниитизи чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында ССРЭ чазааның саналын чепсеглениишкинни дужүрериниң херээнге чаа чугула эгелээшкин кылдыр көрүп, ону деткип турар.

● **БЕРЛИН.** Чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында Совет Эвилелиниң эгелээшкини Герман Демократтыг Республиканың парлалгазының кол кичээнгейин хаара тудуп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы тайбыңның улуг программазын күүседири-биле Совет чазак улуг базымнарны кылып турар деп «Нойес дойчланд» солун «Чепсеглениишкинни дужүрериниң оруунга чаа эгелээшкин» деп чүүлүнге бижээн. Совет Эвилелиниң чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында саналы болгаш тайбың дугайында ооң бүгү программазы социалистиг дем каттыштырылгазының тайбыңга ынакшылдыг политиказының эрге-ажыктарын барымдаалаан деп ол-ла солун демдеглээн.

«Нойе цайт» солун чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыырының эргежок чугулазының талазы-биле Совет Эвилелиниң саналын база демдеглээн. Бүгү делегейге тайбыңны күзеп, чепсеглениишкинни эндере бүдүрер чорук кижи төрелгетенге кайы хире айыылдыын билип турар кижи бүрүзү Совет Эвилелиниң саналын деткиир ужурлуг. Совет чазактың чаа саналы дээрге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының эргежок чугула деп санааны даштыкы политика талазы-биле күжениишкиннериниң чарылбас кезээ болур. Чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында совет санал кедизинде барып, тайбың күштери ылап-ла тиилээр деп чүвеге бүзүрелди быжыглап турар.

● **ВАРШАВА.** «Жолнеж вольности» солун ол чаа саналды «Чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле чугула инициатива-дыр» деп үнелеп бижээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга чугаалажыр дыка хөй соңгаарлатпас айтырыглар аразында чепсеглениишкинни дужүрериниң айтырыы эң-не кол боор артпышаан деп ол солун демдеглээн. Ынчангаш Совет Эвилелиниң чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында саналы онза кичээнгейни хаара тудар ужурлуг. Ол дээрге атомнуг дайынның өскүй берип болурунуң кыжаныын ээзжедириниң оруунга чаа базым болган. ССРЭ-ниң чаа саналы калбак кады ажылдажылгаже чүткүп турар бүгү улустарның эрге-ажыктарынга тааржып турар.

● **ПРАГА** Чепсеглениишкин чарыгдалдарынга делегей чылдың-на 200 миллиард ажыг долларны үндүрери-биле кады ол чорук кижи төрелгетенниң амы-тынынга база кыжаныглыг боор турар. Чогум-на ооң ужурундан чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында Совет чазактың чаа саналын бүгү чурттар изии-биле деткип, аңаа байыр чедирип турар деп «Руде право» солун бижээн. ССРЭ сөөлгү чээрби беш чылдар дургузунда чепсеглениишкинни бүгү-ниити дужүрери дээш чайгылыш чок демисежип келген болгаш ооң чаа саналы бодунуң даштыкы политика талазы-биле шугумунга дүгжүп турар. Совет Эвилелиниң ындыг идепкейлиг тайбың политиказының ачызында чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле конференцияны чыылдырып болурунуң аргалары тургустунган деп ол солун демдеглээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар Совет Эвилелиниң калбак тайбың эгелээшкиннериниң херечилери боор турар бис. Делегейниң бүгү-ле айтырыгларын чүгле тайбың арга-биле шиитпирлээринче ССРЭ изии-биле чүткүп турарын Совет чазактың мурнунда болгаш амгы-даа даштыкы политиказы биске бүзүрелдии-биле бадыткап турар-дыр деп солун айыткан.

● **УЛАН-БАТОР.** КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур сессиязынга «Чепсеглениишкинни дужүрериниң талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында» айтырыгны чүнүң-даа мурнунда чугулага ап чугаалажырының дугайында Совет Эвилелиниң саналын моол парлалга улустарга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының чугула базымы кылдыр үнелеп көрүп турар.

КНО-нуң Чиңгине секретары У Танга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чагаазын «Унэн» солун бирги арнында долузу-биле парлаан. Дайынның өскүп үнүп болурунуң аргаларын ээзжедириниң херээнге боттуг чүүлдерни чедип алыры-биле Совет Эвилели ол чаа саналды кылган деп солун айыткан.

● **МЕХИКО.** Мексиканың «Эксельсиор» дээр нептереңгей солуну чепсеглениишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дугайында Совет Эвилелиниң эгелекчи саналын деткип турар. «Чепсеглениишкинни дужүрериниче санал» — деп, эгелиг мурнуку чүүлүнге солуннуң бижээни: «Совет Эвилелиниң саналын деткиир херек... чүгле аңаа-даа база ядролуг-даа чепсектерни эвес, харын-даа химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектерни база хаара тудуп турар айтырыгны хүн айтырыынга тургузары дыка улуг ужур-дузалыг. Ындыг чепсектерни чүгле аңаа кадагалаары безин кижи төрелгетенге дыка айыылдыг боор турар».

Чепсеглениишкинни дужүрер дугайында чугаалажыышкыннарга делегейниң бүгү чурттарының киржириниң эргежок чугулазының дугайында Совет Эвилелиниң саналын «Эксельсиор» солун база демдеглээн. (СЭТА).

1969 чылда моол улус хуу ажыл-агыйларны каттыштыраарының доозулганындан бээр он чыл оюн байырлыы-биле демдеглээн. Ынчангаш амгы үеде кодээ ажыл-агый каттыжыышкыннары бүгү чоннуң 55 хуузун, чурттуң девискээриниң 90,3 хуузун хаара тудуп турар.

ЧУРУКТА: Мурнуу Хову аймактың одарларында.

МОНЦАМЭ — СЭТА-ның фотозу.

ЮСФР. Македония республиканың найысылалы Скоплени чер шимчээшкининиң шуут үреп кааны хүнден бээр сес чыл эрткен. Ол хоорайны катап тударынга 80 хире чурттар болгаш делегей организациялары дузалаан. Эң ылаңгыя ССРЭ-ниң дузаламчызы улуг үнелиг болган. Ынчангаш Совет Эвилелиниң белекке бергени бажың тудар комбинадының ачызы-биле чуртталга бажыңнарын бүдүр районун тудуп тургускан. Үрелген бажыңнарны катап туткан азы чаартын, элээн наш улуг бүдүрүлге черлерин ажыглалга киирген болгаш хоорай улам өзүп турар.

ЧУРУКТА: бо бажыңнарны совет дузаламчының ачызында туткан.

В. ТЕРЕХОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаzы).

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Словакияның Компартиязының область, хоорай болгаш район комитеттериниң секретарьларының нииити-словак чөвүлел хуралы аңаа болган. Чөвүлел хуралга партияның хүрээлеңин организас болгаш идея талазы-биле быжыглаарының айтырыгларын чугаалашкан. Чурттуң эрге-чагыргазының дээди органнарынга ам болур соңгулдаға холбаштыр партия организацияларының мурнунга тургустунган сорулгаларны база көрген.

Чөвүлел хуралга ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Й. Ленарт чүве чугаалаан.

28 чыл оюн демдеглээн

РИМ. (СЭТА). Италияның найысылалының муң-муң антифашисчилери, удурланыышкын шимчээшкининиң киржикчилери, чөөн партияларның, демократтыг хөй-нииитиниң болгаш аныяктарның төлээлекчилери гитлерлиг эжелекчилерге удур Римниң чурттакчыларының чепсектиг тура халыышкынының эгелээн хүнүнден бээр 28 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглээн.

Римниң бир шөлүнге организастаан митингиге Италияның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң кежигүнү Джан Карло Пайетта, Италияның пролетаржы чаңгыс эптиң социалистиг партиязының удуртулгазының кежигүнү Лючио Луццатто, Италияның Социалистиг партиязының ТК-ның кежигүнү Роберто Паллески олар чүве чугаалаан.

Боттарының чугааларынга ораторлар удурланыышкын шимчээшкининиң идеялары итали ажылчы чоннарның угаан-медерелинде сиңниккен дээрзин демдеглээн. Ам Италияның ажылчы чоннары чуртта социал байдалдарны бүгү улустуң эрге-ажыктарынга чаартыр дээш демиселди чорудуп турарын олар чугаалаан.

КОНФЕРЕНЦИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Парламентилер аразының эвилелиниң 59-ку конференциязы ажылын Парижке доосказ.

Конференцияның киржикчилери чамдык резолюцияларны хүлээп алган. «КНО-нуң Уставының кол чүүлдерин, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында КНО-нуң декларациязында бижээн сүмелерни ёзугаар коллективтиг айыыл чок чоруктуң ажыктыг системазын тургузарынга дузалаар сорулга-биле чогуур парламентилерде бүгү күжениишкиннерни салыр» деп бүгү парламент бөлүктерин кыйгырган чүүлдерни бир резолюцияда бижээн.

Чепсеглениишкиннерни дужүрер талазы-биле хемчеглер дугайында резолюцияда чугаалааны болза: «чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыры, чепсеглениишкинни боттуг болгаш дүрген дужүрер талазы-биле хемчеглерни алыры улустарның экономиктиг болгаш социал депшилгезинге, делегей харылзааларын хөгжүдеринге, тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга элээн хире-чергеэн-биле дузалаар». «Ядролуг чепсекти нептереттипес дугайында керээни ёзугаар хүлээлгелерни шыңгыы күүседир» деп, ядролуг күрүнелерни резолюцияда кыйгырган. Мурнуу-Африка эвилелдиң, Португалияның болгаш Мурнуу Родезияның чорудуп турары апартеидтиң болгаш сөөк-язы ылгаарының политиказын шыңгыы буруу шаап турар резолюцияны бадылаашкынның хөй нуруузу-биле хүлээп алган. Парламентилер аразының эвилелиниң ээлчеглиг, 60-гы конференциязы 1972 чылда Римге болур.

ЯРМАРКА

РИМ. (СЭТА). Бари хоорайда делегейниң чаңчыл болган ярмарказы ажыттынган. Делегейниң 83 чуртунуң 8.500 ажыг фирмазы продукциязын ында делгээн. Ярмарканың киржикчилериниң аразында ССРЭ, Польша, Чехословакия, Румыния, Болгария, Югославия болгаш өске-даа чурттар бар.

Контрольга алыр

КОЛОМБО. (СЭТА). Цейлоннуң чазаа чуртче эмнерни киирерин бодунуң контролюнга алыр дугайында шиитпирни үндүрген. «Дейли миррор» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, бо шиитпир келир чылдың январьда күштүг болур.

Бо үеде хуу секторнуң 122 садыгжызы Цейлонче 18 миллион рупий ажыг түңнүг эмнерни киирерин боттандырып турар. Чазактың шиитпирин амыдыралга күүсеткен соонда эмнерни чурт иштинче киирерин болгаш садарынга бүрүн эргени күрүне корпорациязының холунга мөөңнээр дээн.

ЧӨРҮЛДЭЭ КҮШТЕЛГЕН

ТОКИО. Вашингтонга сентябрь 9-10 хүннеринде болуп эрткен садыг болгаш экономика херектериниң талазы-биле япон-америк комиссияның сески сессиязының дыка таарымча чок түңнелдери ийи чурттуң аразында экономиктиг чөрүлдээлерниң чүгле ханылаанын эвес, харын-даа япон-америк харылзааларның моон соңгаар улам күштелирин база көргүскен.

«Нихон кейдзай» солун «амгы сессия дүшкүүрлүг, чөрүлдээлиг болгаш бүзүрешпес чоруктуң байдалынга болуп эрткен — деп бижээн. — Барык бүгү айтырыгларны шиитпирлээрин соңгаарлатканы хараадапчыг боор турар». Акшаның туруш чогу, садыг балансызының дүүшпейн турары, даштыкы садыгның болгаш капитал салыышкынының будулчаа дээш оон-даа өске чугула айтырыглар талазы-биле талаларның санал-оналы шуут карышкак болган.

Америк шериглерни Японияга тургузарының чарыгдалдарын төлээрин, а ол ышкаш 500 миллион долларга чепсекти база дайынчы техниканы садып алырын Вашингтон Япониядан негээн деп парлалга дыңнадып турар. Бо айтырыгны келир чылдың эгезинде болур япон-америк чөвүлел хуралга чугаалажып көөр дээн.

ЧЖОУ ЭНЬ-ЛАЙНЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУНУҢ ДУГАЙЫНДА

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң «Сигло» солуну бодунуң директору Родриго Рохастың «Чжоу Энь-лайның чили чазакты хөме таварыышкыны» деп чүүлүн парлаан. Чоокта чаа Чжоу Энь-лайның мексикан «Эксельсиор» солунга берген харыыларынга ооң Чилиге хамаарыштыр чугаалаан чүүлдерин ында шыңгыы шүгүмчүлеп турар. Чилиниң улусчу чаңгыс эптиң болгаш президент Альендениң тииләэринге патриоттуг күштерниң демисели эвес, а шериг командылакчызы генерал Шнейдерни өлүрген контрреволюстуг кижиниң боозунуң огу «чүүден-даа артык» дузалыг болган деп Чжоу Энь-лай ол харыызынга бадыткаан.

«Сигло» солун аңаа холбаштыр Чилиде байдал дугайында Чжоу Энь-лайның чулчуруушкуну хамыктың мурнунда ооң Чилиде херек кырында чүүлдерни дыка чедир билбейн турарын, Чилиде улусчу шимчээшкинни хүндүлевезин, Чилиниң чазаан болгаш улузун хүндүлевейн турарын көргүзүп турар-дыр деп бижээн. Ол кыдат удуртукчунуң чугаазының утказындан масса чоннуң демиселин, бүгү чили улустуң чаңгыс эптиг дайынчы хөделиишкиннерин тоол көрбейн турары илерээн деп «Сигло» бижээн.

БУРУУЛУГ БОЛГАН, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сионисчи «Еврейлер камгалаар лиганың» апрель 22-де «Амторг» бажыңынга чазылдырыышкын кылган чеди террористерни Бруклинде (Нью-Йорк) федералдыг улуг жюри буруулуг деп шииткен. Оларның ийизи Гленков хоорайга — ССРЭ-ниң КНО-да төлээ чериниң чайгы бажыңынга үүлгедиг кылыр деп оралдашканы дээш база буруудаттырын турар.

Ынчалза-даа ол чеди буруудаттырыкчыларның херээн көөр ужурлуг суд хуралының болур хүнүн амдыызында чарлаваан.

Ол жюриниң ындыг шиитпириниң дугайын дыңнатпышаан, америк парлалга «лиганың» кем-буруулуг үүлгедиишкиннери АКШ-та ийи чыл ажыр үргүлчүлеп турда, ооң кежигүннеринден кара чаңгыс кижи — израиль шеригге чораан А. Гершковецтиң хоругдалда чыдарынче кичээңгейни угландырып турар. Ол Нью-Йорк аэропортунга англи ужар чүүл компаниязының самолёдун эжелеп алыры-биле оралдашкан дээш беш чылда кара-бажыңга хоругдалга шииттирген. «Лиганың» элээн каш кежигүннери, ооң иштинде оон баштыңы Кахане чүүлдүрү кем-буруулуг үүлгедиишкиннер дээш буруудаттырган, ынчалза-даа чүгле шенелдеге шииттиргеннер.

А. ДАРЖАА

Чаартылганың ЭРТЕНИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези № 214, 217 «Шын» солуннарда).

III.

Чемненип олурда, кым-даа чүве ыттаваан. Кастай ийи аяк изиг шайны аартапкаш, ишти изип, деридип келген. Оон аяк ортузу четпес хире суук мүн кудуп алгаш, далаш чокка амданнанып, бичиилеп ишкеш, катап-ла шайлап орган. Улуг кижи черле ындыг, кайы хамаанчок хөй чем ижерге, сиңер-сиңместиг-даа болур, семирип, шаг-шинек чок апарып-даа болур. Назы-хар улгаткан тудум-на кижиниң семиип ажык чок, харын арган, кадан кижилер узун назылаар, чоннээже сегим-сертек чоруур. Аңаа көөрде, уруу харын эки чемненээн, хүннү бадыр балдыр сыкпас, олут орбас, ол-бо халып-шурап чоруур, девиштиг деп чүвези аажок кижи болгай.

Өг-бүле ишти тоткан. Магабот чылыга берген, ам бир ыжык хая баарынга дөгеленип, хүнге таалап, удумзурап олурар болза, магалыг-ла болур ийик. Адак-бышкак аартааш, Кастай чамдыкта чер чораанда, ынчаар тамчыктаап олуруптар-даа апарган. Ам канчаар боор, кырып деп чүве кыпсынчыг болганда. Ынчалза-даа бачым тымыштыг таскы шагда ону бодаар харык чок, шимченип-ле турганы дээре.

Кастай өөнден үнгеш, хүнге таалап, караан имиртпишаан, кыска-кыска, дүрген-дүрген баскылап, хой кажаазының артында хөлегелиг серааге чеде берген. Ында чаш хураган кежи чыткан. Ону кончуг таптыг кадагалаан, шыгы безин шоолуг үнмээн, чыды арываан, ол база-ла ужурлуг. Кастай ону алгаш, хураган кажаазының аскынга кээп турда, кадайы биле уруу шагда-ла ажылдап эгелей берген болган: Даайнык хойларны мунгаш кажаадан чадагай кажааже үндүрүпкен, кашпагай кижи болгаш сүткүр-сүткүр хойларны тып, чиңгежек тос сыгыртаага саап ап турган, а аваы ийис хураганнарны нелеринче деңге салып, оглун хөзүксаар дөтпе хойларны доктаадыр дозуп, хураган ыдып турган.

Кастай чаш хураган кежин чажыра аарак колдуктап алгаш, кажааны артап киргеш, хураганнарның эң-не бичезин тудуп алган. Оон незн бичии күскүлүк дөтпе оглун тоттурбас, ынчангаш Кастай ол хураганны оглу өлүп калган ак хойга алзып турган. Ол хойга баштай ак тоғдунуң ийис эжи оглун алыскан, оозун төлзүне берген, ам аңаа база бир хураган алзып турары ол чүве-дир. Хой сүткүр, а бо хураган ырымза-даа болза, даваннары чоон, кулаа улуг, черле шорузу кончут, эки мал үнер хире болган. Кастай ону эндээр эвес. Өлген хураганның кежин чаш хураганга шарыырда, баштай сарыг-кидис-биле чылыглап алган, оон баштай алыскан хураганың калчан ак хойга салып бергеш, өске талазындан демги бичии хураганны эмзирип, бирде өл хураган кежин, бирде хураганның бодунуң кудуруун чыттадып, доотпалап алаып эгелээн. Кастайның шедиригленчек чоон үнү хире-хире мырыңай сырыннаныр, магалыг-тааланчыг үннүг ыраажы дег, өске хойлар безин олче чыырлып, амырап, сувай дөтпелер, он бир айда төрээн кышкы хураганнар думчуун сунуп каап турар.

Адазының хөй доотпалаарын Даайнык дыка дыңнаксаар, бир шагда ол база-ла хойга хураган алзыр кижи бооруп, адазы ышкаш кожа хелбээ аалдарга чададып турар апаарын дыка-ла күзээр. Чиик-чиик хиинтелген кыс ачазының чоогунда хойларны тудуп саап, дозурарган караактары-биле олче кайгап, оон хөй доотпалаар аялгазын иштинде шээжилеп ап олургулаар. Чамдыкта, хайлыг чүве ийик, халаңайнып турар баг азы кидис чандыр корбес көк сергежик ооң чанынга кээр, уругнуң кичээнгейи өскээр деп билген дег, оон эдээнге думчуун үстүрүптер. Даайнык шимээн үндүрбес, ачазының хоюн хоюспас, шалтык кылбас дээш, сергежикти аткаар иткеш, ачазын хайгааравышаан, ажырымчы чүвени хол бажы-биле чоокшулатпайн олурар.

Бо удаада Кастай үр доотпалаваан. Чылдың-на хураган алзыр, баштай дошкун-даа болза, өске хураганы дораан төлзүнүп, бодунуң төрээн төлүнден ылгавас сүткүр ак хой ам шуудай берген болган. «Хөөкүй хоюмну аарай!» деп, Даайнык сеткил ханып бодаган.—Бо чылын артында-ла ийи өске хураган төлзүнүп алган ышкажыл! Моон хураганын чазый дилги оорлапса-даа, эки ээлери кайын муңгарадыр, ам ийи хураган өстүрери ол-дур. Кончуг буяныг малымны!» Даайнык хоюнче көрүп, боданып тургаш, сыгыртаазын кажаа кырынга салып кааш, авазынга дузалажып, хураган ыдып эгелээн.

Хураган алыскан хою хураганын апкан болза-даа, Кастай ону салбаан, ам-даа эки төлзүнзүн деп кызып, иштинде өске чүве боданып олурган. Кастай хире назылай берген ашактар чүвени чүгүртүр бодавас, оът баштаан мал дег, ол-бо чүве хап чугаалавас, чаңгыс ол-ла чүвезин хандыр бодап, ол-бо талазындан касканип, оозн өттүр бодаар. Ынчангаш ол хөреңгизин хавырткан феодалды бертен чааа сактып келгенин, ооң соонда мал дээш кончуттунган дээр хевир-биле кадайының ажынганын бодап олурган. Кижи амытан хөй чүве эдип чоруур эвес, кандыг ужурлуг чүве боор бо?

Кастай таваар ылавылап олурган. Ийе харын, феодалдың хөреңгизинден ол каш мал алган. Халас алган бе, ынчаш? Бай кожай-даа, ооң кадайы-даа, чаңгыс оглу-даа кажан, кайа мал соондан кылаштажып чоржук? Ол малды Кастай, ооң адыы өөрү-ле өстүрүп, чайның изиинде кагып, кыштың соогунда доңуп, ондап-остан чорду чоп. Ам Кастай оон алган малын өстүргеш, байый берген, ол багай бе? Араттың чазаа мал бажын өстүрер деп улуг сорулганы салган болгай, үлегерлиг малчын араттарны мактап-шаңнап турар. Кастай байыырга, чазакка база ажыктыг-дыр, хереглезе албан-үндүт, аъттыннаа дааш-даа алыр-ла ыйнаан.

Бодалынга чартыккаш, Кастай элээн үр шимчеш дивейн, чаңгыс черге олуруптан болган. Ооң кадайы биле уруу хойну одарже үндүрер дээш, хураганнарны үзүп эгелээн. Кастай хураган кежин чешкеш, ам херек чок-тур эвеспе дээш, кажаа өргээниниң бажынга аскаш, сери кырында чымчак кок кедевни дүжүрүп, моондактай баглап, ону чадагай кажааның ханазын дургаар халаңнадыр деп турган. Чем чип турар апарган хураганнар, анайлар олче чүгүржүп, чыт тыртып, оларны үзүктээн кажаа аксын ажыдыптарын манап турган. Ол аразында Даайнык хойларын алгаш, кадарып чорупкан, а Седипаа ашаанга дузалажып чедип келген.

— Дуу хураганны көрем, кымый—деп, Кастай саң дөрт айтыр салааазы-биле айытпышаан, оожум чугаалаан.— Уруунга көргүзүп каар сен. Өтпектенсей берген хураганңдыр, оозу сеңгиже, дыка эмзирбес болза эки-дир.

Кастайның үнүнүң аянында чеме-даа, хомудал-даа чок болган, ынчалза-даа Седипаа буруузунуксап чугаалаан:

— Шык черге чыдыпкан боор ийин.

Адашкылар хөй кадарар, хураганны Седипаа хайгаараар турган. Ам хөй төрүвестей берген, Кастай аалга аарсаар чүве кылып хүнзээр, ынчалза-даа чаңчыкканы-биле Седипаа хураган бажы дозуп турган. Элээн боданып чоруй, мынча деп тайылбырлаан:

— Дүүн хураганнарны дуу кургаг хая баары мээсче дозуп каан кижи болгай мен. Анайлар аңаа хая кырлаар, хураганнар дөгеленип чыткылаар-ла чүве. Канчангаш-ла бир көрүптейн дээримге, чоога иштинде кире берген турлар ийин моң. Кайы бирээзи шык черге чыдыпкан боор деп, черле каразаан мен ийин.

Ирей-кадай моондак сигеннерни кажаа дургаар халаңнадыр шараш, хураган кажаазы-биле аразын ажыдыптарга, анай-хураган дораан-на сигенге баар. Аразында чемге кирбээн чүве үш-дөрттен эртпес. Олар база-ла элээдилерниң соондан чүгүрүпкеш, шарыглыг сигеннерже кайгап алган, чыдырган турарлар, кайы бирээзи аскында чүве чок-даа болза, мегелеп кегженир, ооң дижи үнүп, оътка кирер деп барганы ол-дур.

Эртен дургу маңнашкан ирей-кадай ооңче кылаштажып, шай артыы чылдып ижип алгаш, катап-ла ижепип кирер. Оларның орлан кызы хойларын кадарып чоруур, өйлеп-өйлеп-ле, аткаар кожагардан ооң откут ыры дыңналгылаар.

«Ажыы-биле чугаалажыыл» деп чүүлге хамаарыштыр

АРАГАЛААР ЧОРУК-БИЛЕ ДЕМИСЕЖИР

«Шын» солунга кедүргөн «Ажыы-биле чугаалажыыл» деп чүүлге болгаш номчукчуларның чагааларынга хамаарыштыр бодумнуң чамдык бодалдарымны, саналдарымны киириксеп тур мен.

Бо айтырыгны парлалгага ажыы-биле тургусканы кончут шын. Маңаа хамаарышкан хөйнүң санал-оналын, шүгүмчүлелин хөй-хөй номчукчуларга солун дамчыдып берген болгай. Ынчангаш бо талазы-биле айтырыгларны ажык хуралдарга, кежээлерге, диспуттарга чугаалажып, район, суурлар, хоорайлар бүрүзүнге ону организастап эрттирер болза, улам эки болур ийик.

Коммунизмни тургузуп турар үевисте чүгле бистиң хоорайларывыс, суурларывыс болгаш калбак-делгем чуртувус чаартынып турар эвес, харындаа ооң-биле кады чаа ниитилелдиң тургузукчулары—совет кижилер мөзү-шынар талазы-биле база чаартынып турар.

Партия болгаш чазактың чорудуп келген политиктиг кижизидилге ажылының түңнелинде совет хамаатылар эргелерин болгаш хүлээлгелерин улам ханызы-биле билип, эртем-билиин үргүлчү бедидип турар. Чоннуң ортузунга культура-массалыг болгаш политиктиг кижизидилге ажылдарының идей талазы-биле шынары бедээн. Ол ышкаш культура одагларының четкилери өскен. Ынчалза-даа бо бүгү бар аргаларны четчезинбиле ажыглавайн турар бис. Чайгы үеде чамдык клубтар, культура бажыңнары культура-массалыг ажылды эки шуудатпайн, чүгле кино көргүзери-биле өйлежип турары чажыт эвес болгай. Чамдыкта культура одагларынга сеткелгени чайны өттүр кылгаш, дооспайн баргылаар.

Бистиң аравыста бар чамдык четпестерни ажыглап алгаш, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, күрүнениң өнчү-хөреңгизин самчыгдап төтчеглээр, хамаатыларның амыдыжынга тамчык бербес болгаш өске-даа кем-буруулуг херектерни үүлгеди бээр кижилерниң бары кымга-даа билдингир.

Сөөлгү үеде Коммунистиг партия болгаш Совет чазак хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлер-биле болгаш өске-даа кем-херек үүлгедикчилери-биле демиселди күштелдирер сорулга-биле элээн хөй чугула хемчеглерни алган. Чижээ, 1966 чылдың июль айның 26-да «Хулиган үүлгедиглерниң кеземче харысалгазын күштелдирер дугайында» доктаалды СЭКП ТК-зы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол ышкаш ажыл кылбас маңгыстаалчак амыдыралдыглар-биле демиселди күштелдирериниң хемчеглери сөөлгү үеде база алдынган.

Ынчалза-даа кем-херектерни болгаш оларның болдуна бээр чылдагааннарының тыптып келир дестерин узуткаар талазы-биле партия болгаш чазактың салып турар сорулгаларын ам-даа чедир күүсетпейн турарывысты миннир ужурлуг бис.

Бүгү чуртта болгаш база бистиң республикада кем-херек үүлгедиглери чыл бүрүде эвээжеп турза-даа, хулиган үүлгедиглери шоолуг кудулавайн турар.

Эң ылаңгыя хулиган үүлгедиглери-биле демисел чамдык районнарда кошкак. Хөй-ниитиниң организациялары корум-чурум үрекчилери-биле демиселди, аңаа удур хемчеглерни өй-шаанда чорутпайн турарындан корум-чурум үрекчиннери-бо-ла болу бергеп тургулаар. Бо талазы-биле бодунуң «Хууда бодал» деп чагаазында бижикчи Ш. Дажы кончуг шыны-биле бижээн. Бир эвес Хайыракан кодээ Соведи хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар сорулга-биле чогуур хемчеглерни ап, дружина ажылын экижидери-биле айтырыгны күүскомга тургузуп турган болза, Валерий Темир-оол кем-херекке кирбейн, шын орукче кирип болур.

Кем-херек үүлгедиглерин анализтеп көөрге, бистиң республикада хулиган үүлгедиглери хөй таваржып турар. Ону колдуунда 16-дан 25 хар чедир аныяк кижилер үүлгедип турар болгаш оларның хөй-кезии хулиган херээн эзирик кылып турар. Хулиганнар-биле демиселди күштелдирери чугула айтырыгның бирээзи болур. Ынчангаш арагалааш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилер хамааржып турар албан-бүдүрүлге коллективтери өй-шаанда шыңгыы хемчегни ап, оларның-биле кижизидилге, утка-шынарлыг ажылды чорудары чугула. Моон-биле чергелештир назы четпестерниң аразында корум-чурум үрээр чоруктар бар дээрин айтыр херек. Ол чорук назы четпес оолдар, кыстарның салым-чолу—ада-иелерни болгаш школа, албан бүдүрүлге черлерин дүвүредир ужурлуг. Назы четпестерниң кем-херекти үүлгеди бээр кол чылдагааннары болза, өг-бүлениң четпес кижизидилгезинден бичиизинден эгелеп бак чаңчылга өөренгени, школага ындыг уругларга шын кижизидилге бээри-биле ажылды кошкак чорутканының түңнелинде болур. Чамдык таварылгада назы четпестерни улуг кижилер кем-херек үүлгедиринче албадап кириштирер чоруктар ам-даа бар.

Назы четпээн Юра Калинин каяа-даа өөренмейн, ажылдавайн ада-иезиниң азыралынга турган. Ол бажыңындан үнгеш 3—4 хонук дургузунда чиде бээр. Сөөлүнде илерээни чүл дизе, Кызылдың эът комбинадының ажылчыны А. С. Зверева дээрзи назы четпес Юра Калинин биле Наташа Фролова оларны бажыңынга арагаладып, бажың ишти оорлаарынче ыдалап, даалга берип турганы илерээн. Ооң түңнелинде назы четпестер Калинин болгаш Фролова оор херек ужунда Зверева-биле кады шииттиргеннер. Бир эвес Калининниң ада-иези чогуур өй-шаанда оглунуң кайда, кым-биле, чүнү кылып чоруп турарын доктаамал хынап, сонуургап турган болза, ол кем-херекке кирбес чадавас турган. Ол ышкаш назы четпес Павлов Мэлс школазын каапкаш, Улуг-Хемниң Көк-Чыраа суурга тозап чорааш, шоодаа кылып, хамаатыДоңгакты аар балыглаан. Кажан оглу чиде бээрге, ада-иези чүнү көрүп, чүнү бодап турганыл? Шак мындыг, ажы-төлүнүң салым-чолунче, кижизидилгезинче кандыг-даа сагыш салбас ада-иелер бар.

Районнарда назы четпестер талазы-биле комиссиялар база кодээ Советтериниң күүсекчи комитеттери, районнуң иштики херектер килдистери ындыг ада-иелерни чогуур өй-шаанда илередип, боттуг хемчегни алыр ужурлуг.

Арагалаар чорук кижиге кайы хире хоралыг дээрзи кымга-даа билдингир. Бо дугайында Кызыл хоорайның чурттакчызы М. Кызыл-Маадырның «Ажыы-биле чугаалажыыл» деп чүүлүнде арагачы кижиниң ниити аажы-чаңының өскерлип турарын, культуразының чавызап бээриниң дугайын шын бижээн. Шынап-ла арага чүнү кылбазыл? Кижиниң кадыынга ол хоралыг. Кем-херекти база-ла колдуунда-ла эзирик кижилер үүлгедир. Араганы ижип алгаш, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин оорлаар таварылгалар кончуг хөй. Оон чижээнге чаңгыс мындыг таварылганы киирип болур. Тес-Хем райпозунга чүдүрүкчүлеп ажылдап турган Хүлер-оол райпо складының камгалал талазы-биле кошкаан ажыглап алгаш, дүне бир хааржак водканы оорлааш дегерезин төтчеглеп чок кылган.

Бистиң чуртувуста алкоголизмниң социал чылдагааннары чок. Ындыг-даа болза, алкоголизм ам-даа дазылынга чедир узуткаттынмаан, чүге дизе алкоголизмге удур демисел бисте кошкак. Бо ажылды организастап чорударының үези келген. Чамдык кижилер арага ижер чылдагааннарны бо-ла тып алган тургулаар. Ажыл шагы үзер, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр арагачылар-биле кижизидилге ажылын өй-шаанда чорутпайн, аңаа эрттирип турар таварылгалар дыка хөй. Чамдык удуртукчуларның оларны ажылдан үндүрери-биле кызыгаарлаттынып турары шын эвес.

1958 чылдың декабрь 15-те СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Арага-биле демиселди күштелдирер болгаш ажыг арага аймаан садарын чурумчудар дугайында» доктаалды хүлээп алган болгай. Бо доктаал колдуунда-ла күүсеттинмейн турар. Ол ышкаш ажыл кылбас, маңгыстар-биле демиселди күштелдирер дээш 1970 чылдың февраль 25-те РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы-биле ажыл кылбас маңгыс амыдыралдыглар ажылга кириринден ойталаар болза, оларны бир чылда хосталгазын казып шиидери көрдүнген. Бо чарлык база-ла кошкак күүсеттинип турар. Чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери хөй-ниитиниң организацияларының дузазы-биле маңгыс амыдыралдыг, ажыл кылырындан ойталаар хамаатыларны илередип тыпкаш, тускай хемчегни оларга көргүзер ужурлуг.

Кодээ Советтериниң күүскомнары, колхоз, совхозтарның парткомнары арагалаар чоруктарга удур ажылды чорудуп, бо талазы-биле тускай хемчегни дарый алыр болза эки. Арагалаар чорук-биле демиселге профэвилел болгаш комсомол организациялары идепкейлиг киржип, чоннуң, ылаңгыя аныяктар ортузунга тайылбыр кижизидилге ажылын база юридиктиг темаларга лекция, беседаларны доктаамал чорутканы турары чугула. Ооң-биле чергелештир чоннуң культурлуг дыштанылгазын шын организастап, дыштаныр хүннерде солун оюннарны, концерттерни болгаш спортчу маргылдааларны эрттирген турарын чедип алыры оларның хүлээлгези.

1959 чылдың март айның 2-де СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар бүдүрүлге, тудуг, транспорт, албан, өөредилге болгаш, колхоз, совхозтарга эки тураның улусчу дружиназын тургузары көрдүнген.

Идепкейлиг эки тура дружиналары бистиң республикада бар. Оларның чижээнге Кызыл хоорайның комплекситиг геология экспедициязының, харызаа эргелелиниң база Таңды районнуң ниити ажыл-агый чериниң, «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң дружинниктерин хамаарыштырып болур. Ынчалза-даа республиканың районнарында болгаш Кызыл хоорайның чамдык организацияларының дружиналары бодунуң ажылын кошкаткан. Оларга Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң, Бай-Хаактың № 585 кежүп чоруур механиктарының, Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарының улусчу дружиналары хамаарышыр.

Мурнунда чылдарда эш-хуу судтарының ролю кончуг улуг турган. Олар профилактика талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп, араганы кайы хамаанчок ижер, хөй-ниитиниң чурумун үрээрлерниң херектерин үргүлчү көрүп, чогуур хемчеглерни ап турган болгай. Ооң түңнели эки талаларын көргүскен. Ынчалза-даа эш-хуу судтары сөөлгү үеде ажылын кошкаткан. 1960 чылда Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозка тургустунган эш-хуу суду эки ажылдыг турган. Ол ам сөөлгү үеде база-ла эрээлей апарган.

Улусчу дружиналар, эш-хуу судтарының хөй кезии чүге кошкак ажылдап турарыл? Чүге дээрге, хамаарышкан черлерниң партия, комсомол, профэвилел организациялары болгаш администрация черлери улусчу дружина болгаш эш-хуу судтарының ажылынга чогуур дузаны чедирбейн, олардан негелдени кошкатканында боор турар. Ол ышкаш суд, прокуратура болгаш милиция органнары улусчу дружина болгаш эш-хуу судтарының ажылынга боттуг дузаны чедирбейн, оларның удуругкчулары-биле семинарларны кончуг эвээш эрттирип турарында. Дружина болгаш эш-хуу судтарының ажылын доктаамал анализтеп, четпестерни чайладып алырынга дузалаары суд болгаш милицияның база прокуратураның хүлээлгези. Чүге дээрге ол органнарның бир дугаар дузалакчызы—улусчу дружина база эш-хуу судтары болур.

Араганы хемчээл чок ижип, аңаа хандыкшыырының хоразы улуг. Араганы хөй ишкениниң түңнелинде алкоголик апаар, ынчан ажыл албан, өг-бүле, эш-өөр, оран-суур-даа оскундурар. Араганы хоруур айтырыгны кым-даа тургуспайн турар. Ынчангаш араганы кажан, каяа, кайы хирезин ижерин билип, бажын ажыр куттунуптар багай чаңчылдан адырлыры чугула.

А. ООРЖАК,
Тыва АССР-ниң прокурорунуң кеземче херектер талазы-биле улуг дузалакчызы.

Найысылалдың библиотекаларында

НОМЧУКЧУНУҢ СОНУУРГАЛЫНГА

А. С. Пушкин аттыг республика библиотеказының абонемент салбыры номчукчулар-биле улуг ажылды чорудуп турар. Аңгы-аңгы мергежилдиг, хар-назылыг кижилерни ном оранынче хандыдарының эптиг аргазы янзы-бүрү делгелгелер, рубрикалар, тайылбырлар болу берген.

Чаа өөредилге чылы эгелээни-биле кады «Силерниң урууңар школачы апарган» деп делгелгени организастаан бис. Бо делгелгеге номчукчуларывыстың сонуургалы улуг болган. Чамдык хүннерде он алды чедир номнарны библиотекага келген кижилер бижидип алгылаан. Уруглар кижизидилгези дээш янзы-бүрү айтырыглар ада-иелерни сонуургадып турар.

Оон аңгыда «Баштайгы кичээлдерни эрттирип турарларга», «Келир үениң башкызынга, кижизидикчизинге» деп делгелгелер бистиң номчукчуларывыстың кичээнгейин хаара туткан. «Сыдыстыг дээрниң чажыттары», «Плоскостьдан объём чедир» деп делгелгелер ылаңгыя студентилерге, сургуулдарга солун болгулаан. «Чечен чогаал маадыры — аныяк ажылчын», «Даштыкыда сээң үең кижиин» ышкаш делгелгелерден ажыктыг, солун чүүлдерни билип ап болур.

Кандыг-бир темага хамаарышкан айтырыглар, сүмелерни ажыглап турар бис. Чижээ: «Ульяновтарның өг-бүлези — революсчуларның өг-бүлези», «Ажылчын — чоргаар ат» дээш өске-даа.

Номчукчулар-биле ажылдың кол-ла уг-шии оларның сонуургалын көдүрери, ном шилииринге оларга дузалаары болур.

А. МАМОНТОВА,
библиотекада абонемент эргелекчизи.

ЧУКОВСКИЙ АТТЫГ БИБЛИОТЕКАДА

К. И. Чуковский аттыг республиканың уруглар библиотеказын ажыткандан бээр бир чыл четкен. Бо аразында библиотека коллективи уругларны номче хандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Эрткен айның эгезинден бээр уруглар-биле ажыл чорудар штаттыг ажылдакчыларның саны ийи катап улгаткан. Ам ында 20 кижи ажылдап турар.

Библиотекадан номну хостуг шилип алырынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Уругларны назы-хар аайы-биле бөлүктээн. 1—3 класстарның уругларын бичии бөлүкке, 4—8 класстыларны улуг бөлүкке хуваагаи. Улуг бөлүктүң школачылары-биле ажыл чорудар килдистиң эргелекчизинде Улан-Удэниң библиотека институдунуң доозукчузу С. С. Скобельникова ажылдай берген. Ол-ла институттуң доозукчузу С. А. Скарубо библиографтап ажылдап турар.

М. ОЮН.

МОСКВА. Подмосковное шоссе кудумчузу космонавт Волков аттыг кудумчу кылдыр эде адаар дугайында шиитпирни Моссоветтиң күүскому хүлээп алган.

ЧУРУКТА: космонавт Волков аттыг кудумчу.

А. СТУДИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«АЗИЯНЫҢ КЛИМАДЫ»

Чер бөмбүрзээниң эң улуг диви Азияның агаар-бойдузун хөй чылдарда шинчилеп келгенин бижээн комплекстиг монографияны «Азияның климады» деп адаан. Бо номда чыгтан медээлерде эрте-бурунгу чыл демдеглелдеринден үзүндүлерни, ол ышкаш черниң кылымал спутниктериниң дузазы-биле алган шинчилеедерни киирген. Ол монография агаар-бойдусту үр хуусаада тодарадырынга, бойдус курлавырларын ажыглаарын болгаш камгалаарын планнаарынга ажыглаар.

«Азияның климады» деп монографияны А. И. Воейков аттыг Кол геофизиктиг обсерваториязының эртемденнери чогааткан.

(СЭТА-ның корр.).
Ленинград.

ТАНКИСТЕР ВЛКСМ ТК-ДА

Бүгү улустуң байырлалы—Танкистер хүнүнге тураскааткан ужуражышкынга киржири-биле ВЛКСМ ТК-га аңгы-аңгы салгалдарының дайынчылары—куяктыг-танк шериглериниң маршалдары, Совет Эвилелиниң Маадырлары А. Х. БАБАДЖАНЯН болгаш П. П. ПОЛУБОЯРОВ, танк шериглериниң генерал-полковниги, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Д. А. ДРАГУНСКИЙ, аныяк офицерлер, сержантылар болгаш дайынчы база политиктиг белеткелдиң тергиинннери солдаттар чыылган.

ВЛКСМ ТК-ның серетары С. Г. АРУТЮНЯН чыылганнарны байырлал таварыштыр уткуп хүлээп алгаш, байыр чедирген. Ол ВЛКСМ ТК-ның өмүнээзинден дыка хөй аныяк танкистерге «Дайынчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп демдектерни тывыскан. Куяктыг-танк шериглериниң маршалдары А. Х. Бабаджанян, П. П. Полубояров, дыка хөй генералдар болгаш офицерлер «Комсомолга идепкейлиг ажыл дээш» демдектер-биле шаңнаткан.

Биче сержант А. А. НЕФЕДОВ, сержант Д. Г. МЕЛЬНИК, гвардейжи лейтенант Б. С. ЛОГИНОВ олар ужуражышкынга чүве чугаалааш, аныяк дайынчы-танкистер адаларының алдарлыг чаңчылдарын канчаар уламчылап, чаа күчүлүг техниканы өөренип ап турарын сонуургатканнар.

(СЭТА-ның корр.).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТЕЛЕвидение

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

19.00—Телемедээлер. 19.20—Уругларга. **«Иксти аннааны».** Документалдыг фильм. 19.30 — **«Мурнакчы дуржулга».** Дамчыдылга. 20.00—**«Вологод черде».** Документалдыг фильм. 20.15— **«Саяннарда кежээ».** Дамчыдылга. 20.55—Телемедээлер. 21.05 —Чарлалдар. Рекламалар. 21.10—**«Онза делгелге».** Кинокомедия. 22.50—23.30—Концерт.

АГААР

Эрткен дүне республиканың сооксумаар болган. Агаарның температуразы даглыг районнарга 2—7, артканнарынга болгаш найысылал Кызылга 0 градус чедир соол, черниң хөрзүнү доңуп-даа турган.

Бөгүн республикага бүргеп, аязып турар хүн болур. Чаъс чагбас. Барыын углангыштыныг хаттың дүргени 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 5—10, артканнарынга 12—17 градус чедир чылыыр. Кызылга каан хүн болур. Агаарның температуразы 15—17 градус.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Дугаары 0416 дезинчи»** 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: **«Бодалды далай алгаш баар»** 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Ракеталар ужуп үнмес ужурлуг»** 9.20, 11.20, **«Рюбецальче орук»** 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Европадан душтук»** 15.00 18.40, **«Керриниң угбазы»** 16.50, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: **«Чөрлик чүрек»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Эш принц мындаагылар»** 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Даңгынаның албатызы»** 18.30, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Парның изи-биле»** 16.30, 18.30, **«Чаңгаш маха»** 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41 Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00426.